

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

C. W. Bendz:

Jacob Benignus Winslors
Overgang til den cathol-
ske Kirke

Authentiske Efterretninger

om

Jacob Benignus Winsløvs

Overgang til den catholske Kirke.

Med Indledning og historiske Oplysninger

udgivne

af

C. F. W. Bendz

conf. Adjunct.

Indbydelseskraft

til

den offentlige Examen i Horsens lærde Skole
i Juli 1846.

Horsens.

Trykt hos M. G. Fogt.

Indledning.

Det er allerede ofte og med Rette bemærket, at Beretningen om et Menneskes Overgang fra den Erø, hvori han er født og opdragen, til en anden, og Fremstillingen af de Grunde, der have indvirket bestemmende paa et saadant Menneskes Apostaste, hører til de interessante og meget lærerige Partier i Historien. Interessen foroges naturligviis, naar Apostaten selv har givet os Grundene til sin Fremgangsmaade, naar vi af hans Skildring see, at vædle Bevæggrunde ingenlunde have bestemt ham; men at en nøie Sammenlignen mellem de forskjellige Religioner, og lang Undersøgelse er gaaet i Forveien, naar vi blive vaer, at han har kæmpet en lang Kamp, for at finde Sandheden, og at hans endelige Overgang er bevirket ved religiøs Overbeviisning.

Og dette er netop Tilfældet med den Mand, med hvilken de følgende Blade skulle sysselsætte sig, vi ere saa heldige at besidde en fuldstændig og sammenhængende Forklaring af vor berømte Landsmand selv over de Grunde, der bevægede ham til at forandre sin Troesbekjendelse; det var ei Catholicismens pragtfulde Cultus, ei Italiens blændende Kunst, ei Haabet om jordist Fordeel, der be-

ficente vor Winslov til at forlade sin Fædrenetro og søge sin Sjæls Frelse i den catholske Kirkes Skjød, et Skridt vi naturligtviis maae beklage; men i vor Smerte over dette den danske Kirkes Tab er der dog den Trost, at blev han end vundet for en fremmed Tro, da staaer han dog reen for lave og vædte Bevæggrunde til dette Skridt, og maatte han end bukke under i Kampen — en Kamp han vistnok ei var voren — da see vi ham besejret af en Stridskæmpe, der var ham fuldkommen værdig, see ham overvunden — maaſkee ved blændende Sophismer — men ikke ved Vaaben, vi ellers kun altfor godt kjende fra det Slags religiøse Kamp.

Vor Winslov har iøvrigt, som bekjendt, allerede fundet sin Biograph. Vor lærde Prof. Nyrup har allerede for mange Aar siden givet os meget interessante Oplysninger om hans Levnet og hans Overgang til den catholske Tro¹⁾. Han har foruden trykte Værker benyttet Winslovs eget i Aaret 1739 skrevne Forsvar for sin Overgang, hvilket findes i Manuskript, og har deraf meddeelt et Par Stæder, ligeledes har han havt for sig Prof. Wöldikes Gjendrivelse af dette Forsvar, men har deraf kun meddeelt nogle faa Linier. Meddelelsen af disse Blade har troet, at det maaſkee ei vilde være uden Interesse at lære disse tvende Aftstykker at kjende i deres Seelighed og har derfor benyttet den ham her givne Leilighed til at bringe dem til Fleres Kundskab, hvortil de forekomme ham at være fuldkommen berettigede. De ere meddeelte efter en god Copi, men med en nyere Orthographi; et Par Breve, skrevne paa Fransk af vor berømte Landsmand, hvori blandt mere hans Overgang til Catho-

Heidsmen fortellig er berørt, seer Meddeleeren sig i Staud til at tilføie efter de ham tilhørende Originaler, hvilke Nrurup ei har kjendt. De ere ordret aftrykte.

Førend vi imidlertid gaac over til disse Afstykker selv turde det maaskee ei være upassende i al Korthed at give er Oversigt over de vigtigste Momenter af Winsløvs Liv tildeels hentet fra ovennævnte Afhandling²⁾, der maag antages at være en Deel af Værns ubekjendt.

× * * * × ✓ * * * × × × * * * ×

Jacob (Benignus) Winsløv er født 17de April³⁾ 1669 i Odense. Hans Fader var Mag. Peder Jacobsen Winsløv⁴⁾, Præst til Frue Kirke sammesteds, hans Moder heed Marthe Brun. Faderen, en for sin Tid meget sprogkyndig Mand, som har udgivet flere lingvistisk-antiquariske Skrifter, indviede tidlig sine 9 Sønner, hvoraf de 8 deponerede ved Kjøbenhavns Universitet, til Videnskabernes Dykkelse. Jacob, som var den ældste, og som blev den længstlevende, deponerede fra Gymnasiet i Odense 1687, blev Alumnus paa Borchs Collegium og studerede i Forsningen Theologie. Som Student prædikede han nogle Gange og skal ligesom hans Fader have besiddet store Talegaver, ja en gammel Præst i Fyen tilbød ham at blive hans Adjunctus og Successor (Litra A B). Foruden Theologie havde imidlertid W. ogsaa lagt sig efter Medicin, og snart seirede hans Tilbøielighed til denne Videnskab; efter Geheimeraad Moths og Prof. Ole Romers Raad beslattede han sig tilsidst til at forlade den theologiske Vane og nu studerede han for Alvor Anatomic og Medicin, saa at han

i Årene 1694—1696 holdt 3 medicinske Disputasser. Ved sin før nævnte Patron Geh. Moths Hjælp fik han egl. Reisespendium og tiltraadte d. 7de Febr. 1697 en Udenlandsreise i Selskab med Joh. de Buchwald⁵⁾ (Litr. A. 3). Reisen gik først til Holland, men allerede her forlod B. ham, et Tab, som dog snart blev ham erstattet, da han under sit Ophold her indgik Venkab med en anden Landsmand, Jens Fosf⁶⁾, i hvis Selskab han i Juni Maaaned 1698 efter Moths Ordre reiste til Paris. Efter et Aars Samliv i Paris skiltes disse 2 Venner ad, Fosf, som havde været udenlands i 12 Aar, forlod Franrig for at gjensee sit Fædreland. Dog snart see vi atter vor Winsløv indgaae Venkab med en Landsmand, nemlig den unge Oluf Worm⁷⁾, som samme Aar kom fra England til Paris. Med denne Lærde kom han oftere sammen og efter Worms Forslag samtalede de om Religionsfager (Litr. A. 3), men til Worms store Sorg gif hans Ven W. den 8de October 1699 offentlig over til den catholske Religion og antog Navnet Benignus efter sin berømte Velynder Vosluet⁸⁾. Spørge vi om Grundene til hans Overgang til Catholicismen, da har W. i sit Brev til sin Broder søn (Litr. A. 3) selv anført Læsningen af Vosluets Skrifter og i et Brev til O. Worm (Litr. A. 1) tillige Læsningen af Arnaulds⁹⁾ Værker, meget omgiffes han den første af disse berømte Kirkelærere, der især holdt sig til de udvortes Tvistigheder i den protestantiske Kirke efter Luthers Dod og til den Valsen i Meningerne, som hine Partiers Mangfoldighed skulde bevise. Noget Andeel i hans Religionsforandring tillægges en Dominikanermunk i Paris Per e Frachmann¹⁰⁾.

Winsløv bivaaned og saa de Disputatser, som om Søn- og Helligdagene holdtes i et Kapel i Kirken St. Sulpice, hvor en Præst paa tgl. Bekostning offentlig forsvarede de Catholikes Lærdomme mod Enhver, som vilde opponere. Enig maa man vistnok være med Holberg, naar han siger om W.: „Det er ei rimeligt, at han for Gevinst eller Fordeel er affalden fra sin Fædrenetro, thi han havde staaet sig bedre i sit Fædreland, hvor Praxis er større ¹¹). Den nærmeste Følge af Winsløvs Religionsforandring var, at hans Understøttelse fra Kiøbenhavn ophørte, mærkeligt nok erholdt han senere Pengehjælp fra Storhertug Cosmo af Toskana, da denne Fyrste havde erfaret hans Overgang til Catholicismen og hans Slægtsskab med den berømte danske Lærde Steno, der i Italien havde affvoret sin Fædrenetro 1669. (Th. Bibl. 20 B. 274.) Efter Boshuets Raad lod W. sig derpaa prøve baade i Theologie og Medicin, fremstillede sig 1702 for Facultetet med Anbefaling fra denne sin Patron og var 1703 Defensor ved en Disputats. Da hans nysnøvnede Belynder døde (1704), stod vor W. meer end før alene i det fremmede Land, der nu blev hans Hjem for Fremtiden, hans Familie vilde ikke hjælpe ham, især siden hans Broder Niels Bruun W. ¹²), som i Maren 1702—4 i Paris studerede Anatomie under du Verney, forgjæves havde bestræbt sig for at faae ham til at forlade den catholske Lære. W. henvendte sig derfor i en Tale til det medicinske Facultet, hvori han anholdt om Examen for Praxis, idet han androg for bemeldte Facultet, at de Omfostninger, han vilde have at udrede, førend han kunde naae Doctor-Værdigheden, langt oversteeg hans Formue; denne

Tale virkede, han blev examineret og uden Omkostninger optaget som Licentiat den 4de October 1705. Eigesom Broderen studerede Jacob W. under den berømte Anatom du Vernen, blev allerede 1707 optaget som Medlem af Videnskabernes Academie, for hvilket han Tid efter anden oplæste en Række af fortræffelige Afhandlinger, hvoraf en Deel senere blev trykt i Academiets Samlinger. Hans Berømmelse skaffede ham snart en udbredt Praxis og 1711 saae han sig i Stand til at indgaae Ægteskab med en ubemidlet Pige Marie Catharina Gilles, i hvilket Ægteskab, der øvrigt skal have været mindre lykkeligt, han havde 1 Son og 1 Datter. Skjøndt tabt for Fædrelandet glemte han det aldrig, han vedblev at staae i Correspondence med sine lærde Venner i Danmark især med Oluf Worm og hans Breve angik ofte hans Religionsforandring (Litr. A 1 og 2). Ofte modtog han Besøg af danske Reisende, blandt hvilke vi især maae nævne vor berømte Holberg (1714—15 i Paris), der, som bekendt, ofte paa en fremtende Maade bestrebed Catholicismen. Han omtaler W. som beskeden og oprigtig, aabenhjertig og tjenstagtig, samvittighedsfuld og streng i at efterkomme den romerske Kirkes Skikke, men tillige som overmaade trofskoldig, disputeersyg og sparsommelig i hoi Grad, hvilken sidste Egenskab ogsaa omtales af Andre. Naaget sin store Praxis udgav W. dog en Deel Skrifter, som roses af Kjendere, meest Lykke gjorde hans i Aaret 1732 udgivne exposition anatomique de la structure du corps humain, som er oversat baade paa Tydsk og Latin. 1739 skrev han sit under Litr. A 3 aftrykte Brev til sin Brodersøn Jacob W.¹³), hvori han paa givne

Anledning søgte at forsvare sin Apostasi, dette Brev vilste Jacob W. til Prof. Theolog. Marcus Woldike ¹⁴⁾ og bad ham om at gjendrive det, en Bøn, Woldike ogsaa opfyldte, men hans i Sandhed velskrevne Forsvar for den lutherste Lære (see Litr. B.) formaaede ei at bringe vor W. paa bedre Tanker. 1743 blev Winsløw Prof. i Anatomie og Chirurgie, 1744 Demonstrator i Anatomie ved det da nylig opbyggede theatrum anatomicum i Paris, som blev indviet 18de Febr. 1745, ved hvilken Leilighed W. holdt Talen, han var endvidere Dr. med., Lolk i det tydske Sprog ved det kgl. Bibliothek, Medlem af det kgl. Academie i Berlin o. s. v. I sine sidste Aar leed han meget af Døvhed. Agtet af Alle for sin Rettskaffenhed og søvnet som en af Frankrigs duelligste Anotomer døde J. W. Winsløw den 3die April 1760, 91 Aar gl.

A.
Breve fra J. Benignus Winsløv.

No. 1.

(Eil Duf Worm.)

Monsieur!

Qu' estes vous donc devenu, mon cher Ami? Est-il possible, que nôtre ancienne amitié auroit fait naufrage? Non, je ne le saurois croire! Mais aussi est il possible de laisser mon ame si long temps en suspens? Enfin, mandez moi, je vous prie, tres-cher, de vos nouvelles, et souffrez, que jevous fasse des reprôches de vôtre silence. Je ne saurois croire, qu' il y a eu quelque chose parmi mes dernieres demandes, qui vous a fâché. En un mot, je suis fort en peine de savoir, d'ou vient, que vous ne voulez pas me daigner d'une petite reponse. Il n'y a pourtant personne dans ma patrie, qui sauroit mieux justifier mon changement que vous, avec qui j'ai eu l'honneur de conferer si souvent sur cette matiere-là, dont je vous ai de grandes obligations. Je prie, que le Seigneur vous fasse la

même grace, qu'il m'a faite; en verité mon cher ami, c'est une grande grace. Et je n'en desespererai pas, si vous lisez avec attention, et sans prevention les deux livres, qui m'ont ebranlé au commencement, savoir: l'Exposition de Mr. de Meaux ¹⁶⁾ et son Histoire des variations etc. et d'autres, que vous avez emportés avec vous. C'est dommage, que vous n'avez pas aussi: la perpetuité de la foy de l'église catholique touchant l'eucharistie par Mr. Arnauld, 3 volumes in quarto ¹⁶⁾ C'est un ouvrage incomparable, et le dernier coup de ma conviction, car il est tout à fait invincible. Il me semble, que vous en avez la premiere edition in duodecimo. Mais sans cela il est impossible, qu'un esprit raisonnable et docile ne sauroit estre touché de ces premiers livres, dont je parle, et obligé par la à faire un examen etc. Avec tout cela il faut prier Dieu jour et nuit, car: Nisi Dominus aedificaverit domum, frustra laborant etc. Je me souviens, que vous aviez quelque difficulté touchant une premiere edition de l'Exposition etc., la quelle vous estoit venue d'un certain traité de Mr. Basnage ¹⁷⁾. Pour vous en tirer je m'en vais vous communiquer le Remarque de Mgr. l'Evêque de Meaux même la-dessus - - - ¹⁸⁾ Voilà, Monsieur, ces difficultés là bien levées. Mandez moi, je vous en conjure par notre ancienne amitié, mon tres cher ami, si est permis ou non de vous écrire davantage et vous verrez, que je suis continuellement Monsieur

Vôtre tres obeissant et
fidel serviteur

Jacq. Benigne Winslôw.

P. S. Mes tres humbles
baisemens. l'attend avec impatience
de vos nouvelles. Adieu! Je demeure
chez Monsieur Montbard Rue St. Jacques
à la ville d'Anvers.

(Brevet er uden Datum.)

No. 2.

(Tit O luf Worm.)

à Paris, Jeudi Saint 1702.

Monsieur!

Voilà une lettre de Monsieur l'Abbé Sombre ^{1°}),
qui est bien ancienne, parceque je l'avois si bien gar-
dée, qu' elle a été tombée tout-a-fait en oublie jusqu'
à ce que je viens de la trouver, c'est pourquoi je l'en-
voye encore, demandant tres humblement pardon de ma
negligence. Mais, Monsieur, mandez moi, je vous en
prie un peu de vos nouvelles, si vous n'avez pas oublié
l'ancienne amitié. Je vous assure, que votre chere
conversation à Paris ne se sauroit jamais effacer de ma
memoire. Plât a Dieu, que nous puissions encore nous
entrevoir avant que de mourir. Les oeuvres de R. P.
Pommier n'ont pas encore paru. Vous savez bien
peut-être, qu'on a donné depuis un traité: *L'infailibi-
lité de l'Eglise dans tous les articles de sa doctrine
touchant la Foi et les Moeurs, pour servir de Re-
ponse au livre de Mr. Masius* ^{2°}), Docteur et Pro-
fesseur en Theologie de Copenhague, intitulé: *De-
fense de la Religion Lutherienne contre les Doc-*

teurs de l'Eglise Romaine (Franç. 1685, 8vo) par Leonor Antoine Langevin ²¹), Docteur de Sorbonne.

L'Auteur vous connoit fort bien, et même c'est vous dont il parle au commencement de sa preface n'ayant pu se souvenir de vôtre nom, qu' apres que j'ai eu l'honneur de le connoître. C'est un excellent livre et la methode en est sur tous les articles comme celle de la Perpetuité de la foy sûr l'Eucharistie. Monsieur Messen en a emporté un exemplaire avec lui et le Ministre de M. l'Envoyé de Danemarc en a envoyé un pour Mr. Masius avec mon cousin, qui est parti d'ici depuis peu. Je voudrois bien, que vous le vissiez et que vous me dissiez votre sentiment, mais sans prevention. Nous n'avons rien en depuis de M. de Meaux, que ses deux *instructions pastorales sur les promesses de Jesus-Christ à son eglise* et encore ses *Meditations sur le Jubilé*. On attend un recueil de tous ses ouvres ensemble. Vous m'aviez promis la resolution de quelques difficultez de chez vous, mais je n'en vois pas l'execution, ce qui me fait croire, que l'on voit bien la verité, mais que l'on ^{ne} ~~ose~~ pas y toucher. Je vous conjure, mon très cher Monsieur, pour l'amour de Dieu, pour l'amour de la verité, pour l'amour de votre salut, ou, si vous vous croyez bien être pour l'amour du mien, à qui la charité chretienne vous oblige, de conferer tems en tems les quatre premiers et le quinzieme livre de l'Histoire des Variations avec vos livres Symboliques. J'ai été bien etonné quelquefois, que l'on n'a pas soin de recommander ces livres Symboliques, (qui doivent être la modele originale de vos systemes) aux étudiants

de votre Université au dessus de tous autres. Mais mon étonnement est passé après avoir bien lu ces livres-là: Lisez y, je vous prie Catechismum Majorem Lutheri, que l'on appelle Biblia Laicorum dans les derniers livres Symboliques, et principalement l'explication des dix commandemens de Dieu, et jugez, si les expressions, qui s'y trouvent, sont edifiantes aux laïques. Dans la preface se trouve un endroit tres particulier, dont je voudrois bien savoir votre sentiment: „*Nec antea desistant donec reipsa compererint, ac certifiant, quod Satanam ad mortem perdidicerint, doctioresque facti sint Deo et omnibus angelis ejus.* Monsieur, si vous voulez bien que nous recommencions notre ancienne conference, vous me ferez un grand plaisir, et pour cela nous conviendrons de la manière la plus courte et la plus juste, c'est à dire de ne pas prendre pour la doctrine de l'une et de l'autre religion que ce, qui est universellement reçu de l'un et de l'autre, par exemple, pour juger de notre doctrine, il faut se tenir à notre profession de foi et au Concile de Trente, comme aussi pour juger de vos creances, il faut se tenir à la confession d'Ausbourg et vos autres livres Symboliques, compris dans votre livre de Concorde (jevous dirai en passant, que l'edition, que j'ai est celle de Lipsic 1677). Par ce moyen là on evite beaucoup de chicane. C'est à vous de choisir, quel point controversé, que vous voudrez. L'aurez l'honneur de vous repondre le plus simplement, que je pourrai et sans detours. Je ne saurois m'empecher de vous dire un petit mot de votre prière publique intitulée: *Bo*

Evangeliske Jubelbøn, som aarligen paa alle
 Helgen Dag læses. Her taffer I først Gud, at han
 har givet sin Søn, som stedsse (En perpetuam duratio-
 nem et non interruptam successionem a Christi tempo-
 ribus) har samlet sig ved den Hellig Mand (En
 perpetuam Spiritus, Sancti præsentiam, est autem Spi-
 ritus ille veritatis, non erroris) en hellig Kirke og
 Menighed (En perpetuam Sanctitatem Ecclesiæ, qua-
 lis autem Ecclesiæ, non invisibilis, ut distingvere qui-
 busdam placet, sed) i hvilken dit allerhelligste
 Navn **retteligen** kunde kjendes (En ecclesiam
 perpetuo visibilem et perpetuo talem, quæ fallere non
 potest) og dyrkes i den sande Tro til Salighed
 (En perpetuo talem, quæ nec falli potest, sive errare,
 hoc est uno verbo: infallibilem). Siden kommer der saa-
 som en anden Tunge i den samme Mund og siger: **Hvil-**
ket du og synderlig har ladet paakiende, der
 du for 100 og atskillige Aar siden udfriede
 din Christen Kirke (quo nomine non particularis,
 sed universalis indigitatur) af det papistiske Fæng-
 sel og Mørke (Hocine prorsus contrarium e superiori
 effato, quod Filius Dei perpetuo sibi Ecclesiam Sanctam
 colligit?) og lodst saa mildeligen igien opten-
 des dit sande Evangelii Ljus (quomodo hoc stare
 potest cum *perpetuo* collecta Ecclesia Sancta, in qua
 nomen Dei recte *nosci* et *coli* poterat?) Monsieur
 comment laisse-t-on une contradiction si palpable dans
 une priere publique, que vous faites si solennement
 tous les ans en memoire de votre pretendue Reformation?
 Il n'y a point de distinction, qui puisse accommoder

cela. *Particularis et invisibilis* n'ont pas lieu ici, comme vous voyez. Vous n'aurez pas moins d'embaras sur l'article VII de votre Confession d'Ausbourg de ecclesia, sur quoi vous n'avez qu' à voir les quatre ou cinq premières feuilles du quinzième ou dernier livre de l'Histoire des Variations. Et comme vous avez l'excellent livre, qui s'appelle Prejuges légitimes contre les Calvinistes, je vous prie de faire reflexion entre autres choses sur le chapitre XVII touchant le Baptême. Monsieur l'Abbé Cordemoy ²²) vous fait ses complimens, comme aussi Mr. Rosnay, qui demande souvent vos nouvelles. Recrivez bientôt Monsieur, et soyez persuadé, que je suis de tout mon cœur

vôtre tres humble serviteur

J. B. Winslöv.

Mes tres humbles baisemains
à Mrs. vos Parens et Amis.

À Monsieur,

Monsieur Ole Worm Matthison,
chez Mr. Jens Schelderup Curé de Sorøe.

No. 3.

(Til Jacob Winslöv.)

Hjert-Elskelige Broder søn!

Dit Brev til din Broder Peder Christian W. ²³) af Dato den 23 Nov. tilligemed et indlagt fra din Søster af Dato den 27 Sept. er meget seent ankommet med Posten fra England og det under et blot Couvert med Op-

Krift, udi hvilket indentil fler Intet var skrevet, hverken Navn, Sted eller Datum, saaat vi ei have kunnet tænke, hvorledes det har været bragt til England, og hvorfor det har været saa lang Tid og ved saadan en Afvet omdraget. Din Broder var just hos mig den samme Dag, som Brevet blev mig indhændiget fra Posthuset, og saasnart han selv havde læst baade det ene og det andet Brev, leverede han mig dem ogsaa for at læse. Dine vidtløftige, meget ivrige og udaf Skriften fremslagte Formaning-ger angaaende hans Religionsforandring gave mig heel gode Tanker om en velmenende Broders oprigtige og grundelsskende Hjerte; men at Du derhos har saameget ilde beskrevet, og snart at sige, beskrevet den gode catholiske Tro, det maa jeg ifkun tilregne din egen Uafvidenhed og dine Anføveres Urigtighed eller Uretssindighed, hvorum videre siden. Men at Du i dit allerførste Brev til din Broder, har ikke undseet Dig for at afmale mig, din egen kjødelige Farbroder, og mange andre ærlige catholiske Christ-
ne med disse latterlige Titler: onde Mennesker, Forfø-
re, Bedragere, Herere, Eladdere, ja jaasom Sjænder, der
udvortes synes søde, ærlige og retssindige, men indvortes
ere glubende Ulve, etc. sandelig det fandt jeg udi Førstningen
heel besværlig at kunne undskjoldes, saasom jeg meente,
at Du skulde have arvet en god Optugtelse efter din gode
Fader, som havde langt bedre Tanker om mig, eftersom
din egen gode og fromme Søster Elise for nogle Aar
siden har skrevet mig til, at hun maatte love ham at
skrive mig til og lade mig vite, naar han døde, og hvor-
mange Børn han lod efter sig, hvilket hun og har i alle
Punkter rigtig og godhjertigen efterkommet udi den samme

Skrivelse, med hvert Barns Navn og Tilstand etc. Din
 Farbroder Hans²⁴⁾ W. har og betegnet langt bedre Tan-
 ker om mig, eftersom han har recommanderet adskillige af
 Fædrelandet til mig, og i Synderlighed eftersom han
 oversendte til din Broder Peder Chr., der han endnu
 var i England et Brev til mig, som din Broder selv der-
 fra bragte mig, udi hvilket han iblandt andet skriver saa-
 ledes: „men for al Ting vil jeg recommandere bemeldte
 Peder Winsløv til kjære Broders gode Opagt og troelige
 Formaninger, at han fornemmelig holder sig til den aller-
 høieste Gud“ etc. Din kjære Fæster Søster Malene²⁵⁾
 kan sige Dig, hvad den gode Geheimeraad Herr C. Se-
 hested²⁶⁾ og hans Frue har hørt om mig udi Paris,
 medens han der var Ambassadeur, og de høigunstige For-
 slag, som han havde gjort mig paa Kongens Begne med
 min Religionsfrihed. Overalt din gode Farfader, min
 høitelskelige Fader har vel ofte skrevet mig til om Reli-
 gionsfager, saavelsom og din Farbroder og min oprig-
 tige gode Broder Herr Ludvig²⁷⁾ i Waale og adskil-
 lige gamle Bekjendtere og Venner i Tydskland etc., men
 aldrig har jeg siden min conversion indtil den Dag hørt
 tale eller seet skrevet det allerringeste om mig paa saadan
 bitter Maade, hvorfor og jeg ikke heller herudi vil for-
 tænke Dig selv eller nogen af vor Slægt, men heller nogle
 Fremmede, ubetænksomme og uforfarne Tilskyndere, som
 dog maatte vel tænke, at jeg endelig fik at see og kjende saa-
 danne Træers Frugter. Saaat, min elskelige Broder søn!
 jeg herudi ikke alene undskylder Dig selv af mit gan-
 ske Hjerte, men og vil tage det an for et vist Legn til
 din egen Oprigtighed og ydermere for et vist Legn, at Du

ikke skulde være i den vrang Mening, som en Deel af Protestanterne ere udi, nemlig, at Enhver kan blive salig ved sin Religions Tro, thi de, som ere udi den Mening, maae enten tilstaae, at man kan ligesaavel blive salig ved at troe Løgn og fornægte Sandhed, som ved at troe Sandhed (hvilket er uchristeligt), eller tilstaae, at det, som de selv efter deres Religionsbekjendelse holde og angive offentlig for en særdeles guddommelig Sandhed og en uforligneligen nødvendig Videnskab til at erlange den evige Salighed, er udi sig selv og udi Grunden ikke saameget angelegen (hvilket er uoprigtigt). Rettsindige, velmenende, fasttroende og samvittige Christne begynde at-krig med saadan Bitterhed, naar de agte at ombende Noget, som de mene at være udi Bildfarelse; men næst indberlige Donner til Gud, søge adskillige Kjærlighedsmaader, for at overbevise ham hans Bildfarelse, og for at bringe ham paa den saliggjørende vei. De lægge sig efter med stor Forsigtighed at handle udi disse Sager med Enhver især efter den Tilstand, som de finde ham udi, nemlig at handle anderledes med dem, som af Frygt, Undseelse, Hensigt til Ære, til Venskab, til Lykke, til Gødfremmelse, til Gævlust etc. holdes fra den rette vei, anderledes med dem, som fare vild af Genfoldighed, Vanvittighed eller Uafvi- denhed, og anderledes med dem, som de see at fare fort i deres Bildfarelse med frit Fortsæt og bedragelig Van- artighed. Men paa det Du kan ret dømme om det, som mig selv angaaer, og saasom det er billigt at gjøre Regnskab for sin Tro udi flige Tilfælde, vil jeg med den Leilighed ganske kortelig fortælle Dig, hvorledes jeg er kommen til den catholske Religion. — Du har maastet vel

hert af din gode Farmoder, saavelsom af dine Farbrodrer
 og Andre, at forend jeg gav mig til det medicinske Stu-
 dium udi Fædrenelandet, havde jeg udi nogle Aar lagt mig
 efter det theologiske og prædiket adskillige Steder, at jeg
 har været ganske færdig til at gaae til Attestats og det,
 som mere er, ladet mig dertil indskrive under de tvende
 da besværligste Professorer Dr. Wandal²⁵⁾ og Dr.
 Masius²⁹⁾, men kom ikke dertil efter den berømte Mr. Ro-
 mers³⁰⁾ Raad for Geheimeraad Møtts³¹⁾ Skyld, som
 elskede meget det medicinske Studium, og som formedels-
 det, som han havde at tale om min Disposition dertil,
 blev mig meget gunstig, saaat efter nogle Aars Anlæg-
 gelse udi Borchii Collegio, han gav mig Befaling at reise
 udenlands under hans Protection. Min Fader havde no-
 gen Tid tilforn skrevet mig til fra Odense i Fyen om et
 Præstecald der i Landet, hvor jeg havde tilforn prædiket
 og ladet mig vide med samme Skrivelse, at Præsten, som
 laaæ haardt syg, begjærte mig selv som sin Efterkommer,
 at Sognefolket var vel tilfreds med mig, og at Patronen
 selv det meget gjerne bevilgede. Men Dr. Jens Vir-
 cherod³²⁾, da Professor Theologiæ udi Kiøbenhavn's
 Universitet og siden Superintendent i Sjælland, raadebe
 mig derfra, hans Fader Dr. Jacob Vircherod³³⁾,
 Professor udi Gymnasio, under hvilken jeg havde studeret
 længe tilforn, og min Fader vare sær gode Venner. En-
 delig der jeg nu var færdig at tage den sidste Afsted med
 mine kjære Forældre og Søskende, gav den gode Fader
 udi deres Nærvarrelse mig det Vidnesbyrd, at jeg aldrig
 havde været udydig uden en eneste Gang udi min Varn-
 dem, som jeg husker endnu ret vel, at jeg blev meget

straffet derfor, og efterat han havde givet mig adskillige gode Underviisninger om udenlandske Reiser, lagde han dette hertil, at hvad fremmede Religioner angik, vidste jeg vel at begaae mig. Derpaa reiste jeg den 7de Febr. 1697 udi Følge med Mr. Buchwald³⁴⁾, siden Kglig Medicus og Professor udi Kjøbenhavns Universitet, lige til Holland, hvor jeg efter min Patron Geheimeraad Moths Anstalt opholdt mig udi 14 eller 15 Maaneder, og fandt der, udi Leyden, den gode ærlige Dr. Jens Fosf³⁵⁾, som Du maaskee vel kjender, hvis Venskab og trohjertige Omgængelse kom mig meget vel tilpas, besynderlig eftersom Mr. Buchwald ikke blev der saa længe. Imidlertid saasom disse gode Mænd, om de leve endnu, kan vidne, gif jeg til Kirke og Alters udi den lutherste Kirke besynderlig udi Amsterdam. Anno 1698 udi Juni Maaned reiste jeg efter Geheimeraad Moths Befaling og det udi den gode Dr. Jens Fosf hans Selskab til Paris, hvor jeg observerede den samme Religionsøvelse hos den danske Envoyé, da Mr. Meiercrone³⁶⁾, som havde en holsteenskt Prædikant³⁷⁾ ved Navn Mr. Krahe eller Krag. Den gode gamle Ven Dr. Fosf kan maaskee endnu erindre sig den første Reise, vi gjorde tilfammen til Versailles med 2 andre gode Venner nemlig Dr. Christiani af Berlin og Dr. Frike af Hamborg, for at see Kongen, uden udi Poimeesen, maatte vi gaae udi Capellet, at der Ragten advarede de Omkringsstaende at falde paa Knæ for den H: Hestie, gif jeg strax af Capellet, imedens de Andre bleve der og faldt paa Knæ, og siden lastede deres Skrobelijkheid og Utroskab derudi, at for en Viet Hys-

gjerrighed havde givet et saadant offentlig Mærketegn til en fremmed Religion imod deres Samvittighed (Den samme gode ørlige Dr. Foss kan ogsaa maaskee vel erindre sig det første Brev, han skrev mig til efter min Forandring, nemlig: at dersom jeg ikke selv havde skrevet det til ham, havde han ikke kunnet troe det, saa forvisset var han paa min forrige Religion). Men for at gjentage min Historie, da gik det siden saaledes til: Vi havde neppe været et Mars Tid tilfammen her i Paris, da min gode Ven Mr. Foss maatte reise hjem. Imidlertid var nylig ankommen fra England Mr. Worm³⁰), Præsidentens Son af Ribe udi Jylland, som var en Theologus og agtede at blive Rector eller Professor Theologiæ udi Fædrenelandet, saavidt jeg kan erindre mig; han logerede her udi Rabokabet og saasom han fornam, at jeg ikke, som en Deel af vore Landsmænd da gjorde, drev min Tid bort med Compagnie, Spil, Spektakel etc., foreslog han mig at have sommetid om Aftenen en Conferents med mig udi Religions-sager, for at øve os i vort Fædrenelands Religion og at styrke os mod dens Bederparter, og saasom han meente, at jeg ikke havde endnu forglemt, hvad jeg tilforn havde studeret udi Controverser, bad han at exercere som en Bederpart med Objectioner, imidlertid at han vilde lægge sig efter at refutere dem, og dermed anvende Alt, hvad han kunde, jo mere og mere at gjøre os faste udi vor Religion. Dette syntes mig meget billigt og at komme overeens med min gode Faders Formaning, at gjøre det, som tilbørligt er for den timelige Forfremmelse, uden at forsømme det, som angaaer den evige Belsærd. Men saasom jeg var da meget occuperet med at eftertænke og tegne, hvad jeg

observerede om Dagen, gif vel 3 Uger bort inden jeg kunde have Tid til Andet. Smidlertid som jeg søgte hos en Boghandler udi Naboskabet ved Navn Mr. Desprez om en ny udgangen Physica, som var meget æstimeret, blev mig givet tilligemed den Bog en Catalogus paa de Bøger, som i samme Boglade vare tilkjøbs, iblandt hvilke jeg fandt en liden Tractat in duodecimo, intituleret: Exposition de la doctrine de l'eglise catholique sur les matières de controverse (Paris 1671) par Mr. J. B. Bossuet, Eveque de Meaux etc., det var mig strax meget kjær, for vor Conferentses Skyld, at antræffe saadant et fort Begreb for at komme ihu de stridige Artikler, som de Lutheriske udi deres theologiske Skrifter tillægge de Catholske og kalde papistiske Bildfarelser. Men jeg blev siden ei saa vel tilfreds, der jeg mod min Forhaabning neppe lig fandt fjerde Parten deraf udi en Bog, som dog var approberet af mange catholske Bisper, af Cardinaler og af Paven selv, og som Autor havde udgivet for at vise Calvinisterne, at den rette catholske Kirketro og Lærdom ikke bestaaer, som Calvinisternes Anførere sige, udi nogle særdeles og ei overalt approberede Opinioner, langt mindre udi Superstitioner og Vantroer, som de samme Catholske ideltig fordsomme, og omendskjondt jeg fandt selv gemene ret catholske Folk at være langt bedre oplærte, end som de lutheriske Skribenter det fortælle, dog alligevel holdt jeg bemeldte Bogs Autor mere for en klog Vilægger udi Religionsfager, og at være af det Slags, som jeg tilforn i Fædrenelandet havde hørt at kaldes Syncrelister, end for en slet Papist. Omtrent 2 Uger derefter kom mig for en anden Tractat af den samme Autor, hvis Titel var: Hi-

stoire des variations des églises protestantes (2 Voll. Paris 1688, 4to), udi hvilken den første Part handlede om Luthers Opkomst, om den lutherste Religions Begyndelse etc., og Alt er udbraget af Luthers egne og af ham selv publicerede Skrifter, saavel som af den augsborgske Bekjendelse og de andre symbolske Bøger, som dertil høre, med alle Stedernes rigtige Citation efter de visse og af de lærde Protestanter overalt bekjendte originale Editioner. Derpaa leverede jeg mig omsider til min Conferents med Mr. Worm, vi kom endelig overeens om at handle paa begge Sider ganske eenfoldigen og retsindig og alene om de Punkter eller Artikler, som hver Bederspart egentlig og offentlig holder for nødvendige Troesartikler at lade passere dem, som ikke vare meget controverserede tilligemed de Punkter, som kaldes Adiaphora, saa og en Deel Ceremonier, som kunde maastee tolereres uden Fare, at tage den Hel. Skrift tilligemed dens rette Fortolkning efter Grundsprøgene for Hoveddommer udi Difficulteterne, som kunde forekomme, og endelig at slet intet ansæe for nødvendig Troesartikel det, som ikke klarligen og uimodstrideligen kunde bevises af Skriftens egne Ord. Efter den Aftale og Besluttelse begyndte vi vor Conferents med dette almindelige Mundheld: extra ecclesiam nulla salus, uden Kirken ingen Salighed; og med den augsborgske Definition³⁹): ecclesia est coetus fidelium, in quo verbum dei pure docetur et sacramenta rite administrantur. Derpaa teg vi os svare for at examinere upartist efter Skriften, besynderlig efter det Nye Test. paa Græsk, hvilken af de 3 fernemste og mest bekjendte Religioner og Hovedkirker udi Christenheden kom bedst overeens med disse 3 Kjendemerker. Vi fornam

meget snart, at det første af dem, nemlig: pura verbi Dei praedicatio var alt for vidtløftigt og os ubi saa kort Tid umuligt at efterforske, eftersom man udi det Fald maatte examinere 3 Religioners Versioner ganske igiennem af Bibelen efter det hebraiske og græske Grundsprog, hvilket baade han og jeg dog nogenledes forstode. Hvorudover vi begave os fra dette første Kjendemærke til det andet, som var: *recta sacramentorum administratio* og det med den Betænkning: 1) at ubi hvilken af disse Religioner Sacramenternes Betjenselse befandtes at komme nærmest overeens med den rene Skrift, den kunde allerbilligst siges, at have den rene og rette Sacramenternes Betjenselse, 2) at ubi hvilken saaledes befandtes Sacramenternes rette Administration, om den kunde i lige Maade allerbilligst siges, at Guds Ord der reenligen læres og prædikes udi ringeste i Henseende til Sacramenterne. Men saasom efter hans Forslag og vor fælles Aftale jeg havde taget det catholske Parti an, maatte her tales ikke alene om Daaben og Alterens Sacramente, som Protestanterne have alene beholdt, men ogsaa om de andre 5 Sacramenter, som foruden disse tvende administreres i den catholske Kirke, nemlig: Bekræftelsen, Pœnitentsjen, Præstevielsens, Ugteskab og den yderste Salvelse; og saasom det Ord Sacramente, sacramentum (paa Græsk *μυστηριον*) er for de Catholske udi den hellige Skrift, nemlig Ephes. 5, 32 og ikke for Protestanterne, lode vi dette Ord og lode os være nok, at herved forstaaes i Almindelighed baade af de Catholske og af Protestanterne en hellig Kirke-Forretning, der med synlige Tegni udvirker en usynlig Naade. Om Daaben syntes unyttigt at disputere, eftersom de Catholske

ikke ombøbe Protestanterne og disse ei heller ombøbe de Catholiske, hvilket var os et vist Tegn, at Grundfagen herudi var retmæssig paa alle Sider, og at det Dvrigte ikkun bestod udi adskillige Ceremonier, som ikke kunde skyldes for at være mod Skriften, omendskjøndt de ikke kunde deraf egentlig bevises, saavel hos de Lutheriske som hos de Catholiske. Dette lode vi saa og overgave os til Bekræftelsen eller Confirmationen, som i den catholiske Kirke er et Sacramente, hvilket siden efter Daaben og efter Begyndelsen paa Skjelsalder administreres eller forrettes af en Biskop og aldrig af en slet Præst. Jeg fremførte paa de Catholikes Vegne, for at bevise den Kirke-Forretning, tvende Steder af Apost. Gjern. det ene Cap. VIII v. 14, 15, 16, 17, det andet Cap. XIX v. 6. Deraa svarede Mr. Worm, at man maatte gjøre Forskjel mellem Kirken udi hendes Fødsel og første Værdom og Kirken udi hendes fulde Væxt, inter ecclesiam nascentem et ecclesiam adultam, hvilket han meente at bevise af de selvsamme Steder saaledes: udi Apostlenes Tid faldt strax efter sliq Hænders Paalæggelse paa dem, som tilforn vare døbte, Tungemaal og Prophetiers Gaver; men siden den Tid indtil denne Dag have saadanne Gaver ikke fulgt efter Confirmationen, eller den Bekræftelse, som forrettes ved de catholiske Bisper. Dette Svar syntes os paa baade Sider meget grundfast og urygkelig, og derfor toge vi da Afshed til anden Tid. Men den samme Dag om Aftenen, som jeg læste efter Cædvane udi det N. Testamente og kom imod Enden af det sidste Capitel udi Scti Marci Evangelio, hvor der tales, strax efter Daabens Indstiftelse, om adskillige Tegn, som skulde følge de Troende, tænkte jeg ved mig selv saa-

ledes: det Svar, som Mr. Worm gav om Confirmationen og som jeg havde været saameget tilfreds med, kunde man dog alligevel ogsaa applicere til Daaben, og sige paa samme Maade, at eftersom de Tegn, som St. Marcus taler om, have i saa langstommelig Tid indtil nu ikke faldet efter Daaben, kunde man enten slutte, at Daaben har alene været indstiftet før Begyndelsen af den christne Kirke, men er ikke siden nødvendig; eller slutte, at dersom Daaben endnu maa holdes, omendstjondt at ingen af de Tegn følge efter, saa maatte man og beholde Confirmationen saavel som Daaben. Dette forestillede jeg siden derefter Mr. Worm, som tilstod med en oprigtig Genfaldighed, at han vidste ikke, hvorledes man derpaa kunde give et ret fornøieligt Svar og sagde derhos, at man skulde ikke tale derom til de Catholiske, men at han selv vilde skrive om det samme til Professorerne udi Kjøbenhavn. Jeg havde siden den samme Betænkning om den yderste Salvelse, som vises saa klarligen udi Jacob V, 14. Dette blev saa derved, og vi gik til vor anden Conferents, som var Alterens Sacramente angaaende og i særdeleshed den væsentlige Nærværelse (præsentia reali) og de Catholikes Lærdomme om Forvandlingen (de transsubstantiatione), om Messesoffret (de sacrificio Missae) og om at communicere uden Kalten (de communione sub una specie). Den første af disse Punkter lode vi passere, saasom baade de Catholiske og Lutherske komme derudi nogenledes overeens, efter de klare og udtrykkelige Indstiftelses Ord imod Calvinisterne, hvilke herudi kan lignedes ved de Disciple, som sagde, at den Tale var haard og ginge bort. Joh. VI. Hvad de andre Punkter angaaer, vidste jeg vel, at de Lutherske sige

imod deres Uederparter, at Indstiftelsesordene maae forståes eenfoldig efter Bogstavens Lydelse (simpliciter et secundum sensum litteralem) men deres om Brødet's og Vinens Værelse in, cum et sub etc. syntes mig mere en privat Udtolkning (propria interpretatio 2 Petr. 1, 20) end som en eenfoldig Tro efter Skriftens udtryffelige Ord, i det Sted at de Catholiske syntes mig heller at lære og troe ganske eenfoldigen de samme Indstiftelsesord efter deres naturlige Lydelse og med en grundfast Tro at ære udi Indstifteren selv baade hans guddommelige Almagt at kunne virkelig gjøre det, som han saa udtryffelig sagde, saa og hans guddommelige Sandfærdighed at have virkeligen gjort det, som han saa udtryffeligen med klare og uforkrænkelige Ord haver sagt udi sit yderste Testamente fort før hans Død. De første Lutheraner efter den augsborgske Confession forklarede aleneste ved det dictum 1 Cor. X, 16 en Meddelelse til den, som annammer, og ikke saasom deres Efterkommere, en Sammendelelse imellem Legem og Brød etc. Hvad Kalken angaaer, fandt jeg alle de lutheriske Prover ganske intet gyldige og derfor undrede jeg desmindre over deres Mening om abstemiis og dem, som have en naturlig og uovervindelig Afky for Vin. Men, min elskelige Broderson! saasom jeg fornemmer, at dette Brev ikke tillader at fortælle saa udførligen, som jeg gjerne ønskede af mit ganske Hjerte, baade disse og andre Omstændigheder af den ovenbemeldte Conferents med Mr. Worm, maa jeg nu lade mig nøie at bekjende, at alt dette gav mig Anledning at læse adskillige berømte catholiske Tractater om Religionsfager, besynderlig den forebemeldte Biskop Mr. Bossuet hans Skrifter, og at over-

vele al Ting oprigteligen med sær Agtsomhed baade i
 Henseende til Concilium Tridentinum og til den augsborg-
 ske Confessions symboliske Tractater. Iblandt andre Ho-
 vedpunkter overveiede jeg paa den samme Maade med stor
 Glid det, som angaaer den romerske Kirke og besynderlig
 Paven, som alle andre Religioner udt Christendommen faa
 gruelig hader og derudi komme allesammen faa eendræg-
 tellig overeens, i hvor splidagtige og modstridige de ere
 indbyrdes udi andre Hovedpunkter. Imidlertid gjorde jeg
 idelig denne Ven: domine illumina oculos meos ne un-
 quam obdormiam in morte. Psal. XIII. Endelig udi alt
 dette befandt jeg klarligen i Almindelighed, at ikke en ene-
 ste af alle de Religioner, som udi Christendommen strider
 mod den catholske Religion, kan med Rettskaffenhed useil-
 bartligen forsikke et oprigtigt, retsindet og forstandigt Men-
 neske om den rette Vei til at erlange den evige Salighed
 og til at undgaae den evige Fordømmelse. De raabe
 alle paa Skriften, omendstjondt de læse og see udtrykkel-
 igen udi samme Skrift, at alle Skrifterne kan forvendes (vræn-
 ges) af Ularde og Ustabile til deres egen Fordærvelse 2 Petr.
 3, 16, omendstjondt de fleste af deres Tilhængere og Tilhørere
 i Almindelighed ikke engang kan læse deres eget Modersmaal,
 omendstjondt den største Part af dem, som kan læse, kan
 slet ingen Visshed have paa deres Bibels rigtige og ret-
 mæssige Oversættelse efter Grundtextens hebraiske og græ-
 ske Originaler, og endelig omendstjondt at de allerlærdeste
 udi enhver af alle disse modstridige Religioner ikke kan
 efter deres egen Lærdom finde nogen Maade at være selv-
 vløse og at forviise Andre om den rette, sande og useilbar-
 lige Forstand paa Skriften, og paa de Steder udi Skrif-

ten, som de bruge, ikke aleneste mod de Catholiske, men imod dem selv indbyrdes, den ene Religion imod den anden, de laste alle den catholiske Kirkes Auctoritet eller Myndighed og holde hendes Ufeilbarhed udi Troens Lærdom og Skriftens Udlæggelse for et bar menneskeligt Irrevætt, omendskjondt at Skriften saa klarligen og udtrykkelig taler om en altid synlig og altid ufeilbarlig Kirke, som Christus selv havde lovet at bygge paa en Klippe, og sagt at Helvedes Porte ei skalde formaace mod hende, en Kirke, som han selv har befalet at høre og derhos befalet at holde for en Hedning den, som ikke hører hende, en Kirke, hvis første Apostle og Forstandere han selv har forklaret sin guddommelige Almagt i Himmelen og paa Jorden og derpaa udsendt dem, for at gaae i den ganske hele Verden at lære alle Folk, at prædike for Alle og Enhver, at lære dem at holde alle og hvilke som helst de Ting, som han havde befalet dem, hvilke han opmuntrede med det særdeles Ord: *See*, og sagde, at være selv med dem, og være med dem ikke aleneste paa visse Tider, til og fra, eller en Tid meer end en anden, men immerfort, uophørligen, alle Dage, at være ikke aleneste med dem, som da vare nærværende, men endog med deres i lige Maade udsendte Efterkommere, eftersom han saa udtrykkelig lovede at være med dem indtil Verdens Ende og hvilke han strax derpaa forkyndte den udtrykkelige Beslutning: *Hvo*, som troer og bliver døbt, skal vorde salig, men *hvo*, som ikke troer, skal fordømmes. *Matth. XXVIII, 18, 19, 20, Marc. XVI, 16* in summa. Jeg befandt, at det er aleneste denne sigtbare og af Alle og Enhver klar kjendelige

Kirke, om hvilken St. Povel skriver saaledes til Timotheum: at du kan vide, hvorledes det bør dig at omgaaes i Guds Huus, som er den levende Guds Kirke, Sandhedens Støtte og Befæstning. 1 Tim. 3, 15. Jeg befandt ydermere, at slet ingen af alle de Religioner, som ere imod den catholiske Kirke, kan eller tør applicere alt det til deres egne Menigheder, deres Tilhængere og Tilhørere at fornemme og at see alle disse Sings virkelige og vlenklarlige Fuldkommelse ubi den romerske Kirke eller Mønighed, saa at alle samme Bedrparter syntes mig at ikke fere sig efter den almægtige Guds Søns egen Indstiftelse og Befaling, egen Forsikring og egen Beslutning. Jeg befandt endelig, at omendstjondt de alle raabe imod den synlige catholiske Kirkes ufeilbarlige Auctoritet eller Myndighed ubi Religions-sager, dog alligevel over enhver af de andre modstridende Religioners Anførere en uimodsigelig Myndighed over deres Tilhængere og Tilhørere, hver befaler at adlyde deres Forstandere, saasom dem, der skulle gjøre Regnskab for deres Sjæle, hver forbyder alle andre Religioners modstridende Lærdomme, ligesom de alene vare ufeilbarlige eller alene havde Guds Indskydelse, og i saa Maade dog maa være nødte til at taale den samme uretfærdige Myndighed og den samme uforstandige Lydighed ubi alle de andre uncatholiske Religioner. Hvad Tillid kan et retsindigt og velforstandigt Christen Mennecke have til saadanne Lærere? Og hvad kan saadanne Læreres Tilhængeres og Tilhøreres Tro være andet end bar menneskelig Indbildning, som paa det Yderste ubi Dødens Skrækkelse og Angest kan intet andet virke, end urolige Tanter, ubodlig Uvisshed om

den rette Vej til Salighed og fordømmelig Fortvivlelse? Derimod befandt jeg alt det, som den H. Skrift siger saa udtryffeligen om den Christi Kirke her paa Jorden at være ganske og aldeles fuldkommet i den almindelige romerske Kirke, som iblandt alle de andre Kirker eller Religioner udi Christenheden ~~og~~ den eneste, udi hvilken aabenbarligen befindes en almindelig Udbredelse udi al Verden, er uafledelig Synlighed, en stedsevarende og uophorlig Succession ligesaa Apostlenes Tid indtill deene Dag, en uforandret Lærdom udi Troessager, en standhaftig Advarsel om Useilbarlighed i at domme om den sande Skriftes rette Udlæggelse og i at fordømme alle modstridige Lærdomme, en uryggelig Myndighed at maatte uden al Modsigelse adlydes udi Troens Lærdom, og det saavel af den allerlærdeste Cardinal, som af de ulærdeste gemene Folk, saaat hvert ensfoldigt Menneske, som ellers iblandt er underviist om Kirkens høie Myndighed, efter vor almægtige Frelser's egen Indstiftelse og om hendes uforgængelige Eigtbarhed og ufortrængelige Sandfærdighed efter samme vor Frelser's guddommelige Forsikkring, kan være saa forvisset at have den sande og velgjørende Tro, som den allerforstandigste Skriftklog eller Høilærd, og saaledes kan udi Dødens Angest derved have en reelig Samvittighed om sin Religion og visjelig haabe en salig Død, om han ellers haver levet derefter indtil sit Yderste. Alt dette er, min elskelige Broder'søn, ganske sandt ud det, som fornemmelig har bevæget mig at forlade den nye, ugrundede og uvisse Religion, som jeg haver været opdraget udi, og at følge den gamle alene visse og alene velgrundede Tro, udi hvilken være Forsædre i saamange 100 Aar før Eu-

thets Tid ere salkige hendede, formedelst hvilken St. Knud, vort Fædrenelands Konge, har været martyriseret, saavel som St. Oluf, Konge udi Norge, udi hvilken de andre Helgene, hvis Navn adskillige Kirker baade i Danmark og Norge endnu i denne Dag offentlig beholde, have indtil deres Yderste standhaftig bekjendt og forfægtet. Dette er og det samme, som endelig har bevæget mig at forlade Fader og Moder, Brødre og Søstre, Slægt og Veitner, efter Christi Raad, forat undvige Fordømmelsens Vel, og at følge den Vel, som alene fører til Sallighed. Jeg be-
kjender, at det var mig meget haardt at forlade saa god en Fader og saa god en Moder, som havde saa vel op-
tugtet mig og havt saa stor Moie med mig udi mine mange Svagheder og Sygdomme, hvilke jeg var snart altid unbergiven fra Barndom af indtil 14 eller 15 Aar ic.; men det var mig endnu en meget større Hjertesorg at lade dem og mine Søskende med alle andre Slægt og Venner af Fædrenelandet udi den ynkelige Bildfarelse. Den gode Dr. Föbß kan, om han ellers erindrer sig, sige, hvad jeg svarede paa det, som han siden sin Reise herfra til Amsterdam skrev mig til om Lydgattighed imod Fader og Moder, nemlig det, som Apostlen lægger dertil: udi Herren, thi dette er retmæssigt: Eph. VI, 1. Broder Hans W. kan sige Dig, hvad Broder Niels Bruun selv har befundet hos mig selv i Paris, saalænge han var her paa min Faders Vegne. Han forte hjem med sig til Fædrenelandet en god Deel af de catholiske Boger, som havde underviist mig og desforuden mit eget lange latinske Brev og Svar til min gode og sandelig meget agtværdige Fader paa hans latinske Recapitulation

over alle de Religionspunkter, om hvilke jeg Tid efter anden har skrevet ham til med allerstørste sønlige Ærbødighed. Jeg tænker og visseelig, at bemeldte min Broder Niels Bruum vel har sagt til Broder Hans W. og Andre, at paa den selvsamme Stund, som han overleverede mig bemeldte Skrivelse fra min Fader, bad jeg ham at blive immer hos mig, for at være selv Vidne til, at dette mit Gjensvar var ganske mit eget og af mig selv, hvilket han ogsaa gjorde og blev saa stedse hos mig, ved det samme Vord, imedens jeg skrev, indtil langt ud paa Natten, saaat jeg aldeles begyndte, continuerede og fuldførte mit Brev ubi hans Nærværelse og Paasyn og strax derpaa leverede ham det i Hænderne. Dette var min Faders allerførste Brev til mig og mit allerførste til ham. Det har været mig berettet, at Biskop Bornemanns Søn⁴⁰), som da ogsaa var heri Paris, havde nogen Tid derefter faaet en Copie af dette mit Gjensvar. Siden al den Tid har jeg ikke kunnet faae at vide afsløgen, om min Fader haver bekommet det, og hvorledes han om det havde dømt, thi det var ikke længe før hans Endeligt. Jeg har endnu atter skrevet adskillige Gange derom, men slet intet Svar faaet, hvilket jeg ei kan begribe. Noget Aar derefter nemlig 1712 har jeg paa ny meldt derom i et vidtloftigt Brev til min kjære Søster Ane Malene, som jeg bad hende at vise Broder Herr Christian⁴¹), din egen Fader, hun har vel skrevet mig til siden den Tid; men ikke svaret det ringeste paa mit Brev, hverken for at lade mig vide Broder Hr. Christians Betænkende derom, ei heller angaaende bemeldte mit sidste Brev til min Fader. Jeg ønsker af mit ganske Hjerte, at Du endnu maa opfinde og see disse tvende

Breve. Jeg havde sendt udi samme Brev til min Fader, saavelsom nogle Aar derefter udi et Brev til min Broder Dr. Eudvig i Norge en rigtig Copie af den rette catholiske Troesbekjendelse efter den latinske Original, og bedet derhos at ikke tillægge den catholiske Religion andre Troesartikler, end de aleneste, som herudi forefandtes, saasom det er og i lige Maade billigt at ikke tillægge deres Religion andet end det, som forefandtes udi den augsborgske Confession og udi Eders almindelige Vornelærdom. Og saasom min elskelige Brodersøn da haver maastee ikke seet bemeldte rette catholiske Troesbekjendelse, sender jeg Dig hermed den samme, baade paa Latin og paa Dansk, understreven med min egen Haand, paa det at ikke aleneste Du, men endogsaa mine Søstre og dine andre Søskende etc. kan selv læse og vide, hvorudi vor Religion egentlig bestaaer, og ei maae bestylde hende for de vrangte Meninger og falske Overtroer, som en Deel fremmede Skribenter hende uretteligen tillægger, og som alle rette og retsindige Catholiske aldeles fordemme, ei heller maae ansee eller tage for vore almindelige Troesartikler en Deel lærde Mænds særdeles Opinioner eller Meninger, som ikke overalt ere antagne, men ifkun tillades, saavidt som de ikke stride imod den catholiske Kirkes almindelige, offentlige og ulmodsigeligen paabudne Troesartikler.

Jeg er ganske forvisset, at ikke en eneste af de Artikler, som udi den rette catholiske Troes Profession eller Bekjendelse ere imod Eders og alle andre modstridende Religioners Artikler, kan udtrykkeligen med klare og bare Ord af den Hellige Skrift imodsiges. Jeg er i lige Maade heel forsikkert, at ikke en eneste af Eders og alle andre

modstridende Religioners Artikler, som her imod ere, kan udtryffeligen med klare og bare Ord af den H. Skrift bevise. Ja det som mere er: omendstjondt efter Eders Hoilærdes Forsikring, det er overalt hos Eder en fast Mening, at Eders Religion er saa useilbarligen grundet paa den H. Skrift alene, at den lærer alene af den H. Skrift Alt, hvad enhver Christen bør fornødentlig vide, troe og gjøre, for at blive salig og for at undvige den evige Fordømmelse, uden det aleneste, som af den H. Skrift med klare og bare Ord, uden nogen menneffeligen egen privat Fortolkning, Tillæggelse, Fradragelse, Forandring, Forvending ic. kan udtryffeligen bevise at være Guds egen Befaling, vor Frelseres egen Indstiftelse og Apostlenes egen Lærdom efter den H. Aands Indskydelse.

Dog alligevel findes udi Eders Religions offentlig paabudne Lærdom og dens offentlig paabudne Dvelse adskilligt, som aldeles kuldkaster denne Eders Hoilærdes og Forstanderes Forsikring og tiltintetgjør denne Eders overalt antagne faste Lærdom. Thi ikke aleneste maae I efter Eders Forstanderes blotte og bare Forsikring holde for nødvendige Troesartikler og for ret guddommelig Indstiftelse en Deel, som slet intet findes udi den H. Skrift, for Exempel: Smaa Borns Daab og Søndagens Helligholdelse i Stedet for den 7 Dag, men desforuden maae I ogsaa efter de samme Eders Forstanderes blotte Forsikring efterlade, forsomme og holde for affkaffet med al christelig Tilborlighed en Deel af det, som udi den H. Skrift med klare og bare Ord findes udtryffeligen at være befalet af Gud selv, af Jesu Christo og af Apostlene efter den H. Aands Indskydelse, for Exempel: den 7de Dags og rette

Sabbath-Dags af Gud selv saa udtryffeligen indstiftede og udi det 3die Guds Bud selv paaminde de Helligholdelse, J. Christi udtryffelige Befaling om Fodbadet efter den S. Nadvere, den S. Aands og Apostlenes offentlige og udtryffelige Forordning, at holde sig fra Blod og qvalt Kjød, den særdeles og udi Apostl. Gjern. saa udtryffeligen og omstændeligen berettede Hænders Paalæggelse af Apostlene selv paa dem, som tilforn havde været døbte af Disciplene etc.

Jeg beder Dig, min elskelige Broder søn! for den evige Saligheds Skyld, at Du næst inderlig Hjertesuk til Himlen, overveier alt dette med den samme medfødt Oprigtighed og Arve-Retsfindighed, som Du har ladet ansee i din Skrivelse til din Broder. Jeg tør være forsikkret, at Du siden efter vil langt anderledes tale om ham og mig, saavel som om alle andre gode og fromme catholiske Mennesker, og at Du deraf skal langt bedre forstaae det, som jeg har sagt i Begyndelsen af dette Brev, om den urimelige og fordærvelige Mening, at Enhver kan blive salig ved sin Religions Tro, om han ikkun derefter fører et godt og skikkeligt Levnet, efter hvilken Mening de Lærde selv omfider maae blive indvortes i deres Hjerter og Sind enten ganske uvisse om deres Religion eller ganske og aldeles uden nogen Religion og saaledes indvortes befinde i deres Samvittighed, at deres udvortes Kirkelærdom og Religionsøvelse ganske intet tjener til andet, end til at indbilde de U lærde og Uerfarne om en ret Christen Tro, uden at give eller at kunne give dem noget andet Middel til at være visse derpaa, end enten at ransage Skriften, hvilket for de Fleeste er umuligt etc., som jeg tilforn

har sagt, eller og at adlyde deres Forstandere, saasom usejlsbarlige Skriftlærde, hvilket de selv laste ubi den catholiske Religion.

Jeg tør og i lige Maade forsikre mig, at Du efter sammeledes retsindige og oprigtige Overveielse vil faae langt anderledes Tanker om de Catholikes almindelige og velgrundede Bekjendelse, at slet Ingen kan blive salig uden den catholiske Kirke, og uden den rette og sande catholiske Tro, i hvor vel han lever ubi en anden Religion og derhos, at det er ikke nok, at være ubi den catholiske Kirke og at bekjende den catholiske Kirkes Tro, for at blive salig og for at undvige den evige Fordømmelse, uden at leve og gjøre efter samme, som en ret Christen, og saaledes blive bestandig indtil Enden. Thi der er ikke alene sagt, at hvo, som troer, skal worde salig og hvo, som ikke troer, skal fordommes; men det er og udtrykkelig sagt, at de, som have gjort gode Ting, skulle fremgaas til Livets Opstandelse, men de, som have gjort onde Ting, til Dømmens Opstandelse, der er ikke alene sagt, at uden Tro er det umuligt at behage Gud; der er og sagt, at Troen uden Gjerninger er en død Tro. Hvad gavner det, siger St. Jacob, om Nogen siger sig at have Troen, men haver ikke Gjerning? Monne Troen kunde frelse ham? Troen uden Gjerning er død.

Endelig, min elskelige Brodersøn! dersom Du med dit grundoprigtige Hjerte overveier alt dette ubi Guds Naasyn, skal Du og vel befinde at være ugrundet alle andre Religioners almindelige og gemene Alagemaal, at de Catholiske fordomme dem, og det imod Skriften, som siger, at man maa Ingen fordomme, og i lige Maade skal Du

befindende, at være ganske og aldeles uden nogen Grund deres algemene Forevendning; at de kunne ikke troe efter de Catholiske Mening, at alle de Lutheriske, Reformeerde etc. saamange 100,000 Sjæle skulle være fordømte; thi da maatte Gud, sig de, være meget ubarmhjertig, og da maatte man, for at blive Catholiske, fordomme Fader og Moder, omendskjøndt deres gudfrøgtige Levnet var alle velbekjendt. Du skal befindende, at vi af os selv fordomme slet Ingen især, men at vi fordomme og maae fordomme alle de Lærdomme, som ere imod den almindelige catholiske Kirkes Tro og offentlige Lærdom, at vi holde og maae holde dem for Hedninger, som ikke høre til Kirken, at vi bekjende offentlig efter vor Frelseris egen udtryffelige Dom, at hvo, som ikke troer, skal fordommes, og at de, som have gjort ondt, skulle fremgaae til Dømmens Opstandelse. Det er vist, at Gud vil, at alle Mennesker skulle blive salige, men det er og vist, at de maae troe, for at blive salige, at uden Troen er det umuligt at behage Gud, og at den rette Tro er ikkun een. Det er vist, at vor Frelser er død for alle Mennesker i Almindelighed, men det er og vist, at hans Død gavner alene dem, som virkelig leve og døe udi den rene og ene saliggjørende Tro. Det er vist nok, at den barmhjertige Guds Kjærlighed er for alle Mennesker, af hvad Religion de og ere, thi Gud har saaledes elsket Verden, at han gav sin eenbaarne Søn, som Skriften udtryffeligen siger, men det er og vist, som strax følger efter udi samme Skrift, at han gav ham, paa det at Alle og Enhver, som tror paa ham, ikke skal fere tabes, men have det evige Liv, saa som det er og ufeilbarligen vist, at hvo, som ikke troer

Alt, hvad de H. Apostle, efter vor Frelfers sidste Aftale, Befaling og Forsikkring; at være stedse med dem, have udi deres Tid offentlig og overalt lært at holde, og som deres immerfort udsendte Efterkommere siden altid, efter samme af Jesu Christo anbefalede Kærdom og samme guddommelige Forsikkring om hans stedsevarende Vistand indtil Verdens Ende offentlig og overalt lære at holde, skal fordommes. Med alt dette vel og rettsindelig overveiet svares ogsaa ganske udforkligen og fuldkommelig paa det, som jeg erindrer mig at forevendes blandt Eders Religions Tilhængere, nemlig, at vor Herre paa den yderste Dag vil ikke sige i Synderlighed: Kommer hid I Catholiske etc. etc., men vil alene erkjende for sin Faders Betsignede dem, som i deres enfoldige Tro ham have spist, klædt etc., og fordomme de Andre uagtet nogen Religions Anseelse, i hvad Navn de og have. Thi det er klart og bart, efter Alt det, som jeg har oventil anført, 1) at den sande og ene saliggjørende Tro uden dermed overensstemmende gode Gjærningers Dvælse, gjælder slet, for at bekomme det evige Liv og at undgaae den evige Fordommelse, omendstjondt vor Frelser taler aleneste om Troen paa adskillige Steder i Skriften, 2) at alle gode Gjærningers Dvælse uden den sande og ene saliggjørende Tro gjælder i lige Maade slet Intet, omendstjondt han taler aleneste om gode Gjærninger paa andre Steder udi Skriften, som ovenbemeldt er, 3) at herpaa følger nødvendig, at de maae begge to være tilsammen, for at gjøre salig, efter det, som Frelseren selv har saa udtrykkelig sagt: Lærer alle Folk — lærende dem at holde alle de Ting, som jeg har befaleet Eders; hvo, som

troer, skal vorde salig, men hvo, som ikke troer, skal fordommes.

Herimod, elskelige Brodersøn! slet Ingen udi din og andre modstridende Religioner, i hvor høilærd og skriftforfaren han kan være agtet, og i hvor stor Kirke-Dignitet eller Myndighed han kan have, tør aabenbarligen og fritud paastaae, at hvo, som ikke troer det, som den Religion holder i Særdeleshed for en nødvendig, saliggjørende og guddommelig Sandhed, men troer adskilligt, som den samme Religion holder for Overtroe, Kjetterie og Djævels Lærdom, skal fordommes; thi paa den Maade burde, for Ex. alle retsindige Lutheriske aabenbarligen og fritud fælde den samme Dom ikke alene over saamange 100,000 Calvinister, Socinianer, Anabaptister etc. etc., som siden Luthers Opkomst ere hendøde uden at troe den lutheriske Lærdom; men endog saa over alle deres egne catholiske Forsædere, og over saamange andre tusind Gange tusinde catholiske Mennesker, som siden de første Tider udi Christendommen ere hendøde uden at vide eller troe det, som de Lutheriske holde for nødvendig, saliggjørende og guddommelig Sandhed, og som indtil deres sidste Livs Slut have stadeligen troet det, som de Lutheriske holde for Overtroe, Kjetterie og Djævels Lærdom udi den catholiske Religion. Dette have Protestanterne aldrig turdet vove at bestaae aabenbarligen og udi offentlig Almindelighed, og aldrig have de turdet sige reentud, at deres Religion er den alene saliggjørende, eller at der ingen Salighed er at forvente ved nogen anden Religion. Hvilket sandelig er aabenbare Tegn, at de have slet ingen almindelig klar og useilbar Visdom, for at forsikre deres egne Tilhængere udi

deres Samvittigheder imod Dødens Anfægtninger, ei hel-
 ler for at overvinde dem, som de holde for vrangtroende.
 Det er og et aabenbare Tegn, at Anførerne udi enhver
 af disse Religioner omvende den H. Skrift ikkun aleneste
 med idel blot menneskelig Videnskab for de Lærde og ik-
 kun aleneste med idel blot menneskelig Myndighed for de
 U lærde. Derfor, min elskelige Brodersøn! eftersom vor
 Frelser har grundlagt og opbygget en uovervindelig Kirke,
 eftersom han har sagt, at hvo, som ikke hører Kirken, maa
 holdes for en Hedning, eftersom han med Advarsel om
 sin guddommelige Almagt i Himmelen og paa Jorden har
 udsendt sine Apostle udi al Verden, at de skulle lære alle
 Folk at holde Al't, hvad han havde befalet dem, efter-
 som han har forsikkret at være med dem alle Dage ind-
 til Verdens Ende, eftersom han har tillige besluttet, at hvo,
 som troer etc.; og eftersom blandt alle de Menigheder,
 som kalde sig Christne, den romerske Kirke er den allere-
 neste, som immerfort offentlig forkynnder og bekiender, at
 hun aldrig kan feile eller vildfare udi Troens Lærdom,
 at hun har altid været synlig og kundbar siden Apostle-
 nes Tid, at hvo, som ikke hører hende og ikke troer hen-
 des offentlige Lærdom og ikke efterkommer hendes offent-
 lige Forordninger, kan ikke blive salig, og i saa Maade,
 eftersom den romerske Kirke er stedse den allereneste, som
 aabenbarligen vidner og udviser vor Frelser's urygge-
 ligg Sandfærdighed, at have fuldkommet sit Løfte om en sted-
 sevarende Ufeilbarlighed udi en altid synlig Kirkes offent-
 lige Lærdom, og hans guddommelige Almagt til at vedli-
 geholde den Kirkes Ufeilbarlighed udi den offentlige og al-
 mindelige Lærdom saa bestandeligen og uafsladeligen, imed

saamange mægtige Tyranners Grumhed, imod saamange
 Vranglæreres Antastelse og Underfundighed og endelig
 imod en Deel af sine egne Lemmers og Læreres utilbor-
 lige Levnet (hvilke sidste man maa høre og lyde udi den
 offentlige Lærdom, men ikke følge udi deres urigtige Han-
 del og Vandel), da troer jeg, min elskelige Broder søn!
 at hver oprigtig og forstandig Christen Menneſte, som
 næst inderlig Don til Gud overveier alt dette, skal finde
 og fornemme udi sit Hjerte, at den catholske romerske Kirke
 ingenlunde kan fare vild udi Troens offentlige Lærdom,
 at iblandt alle andre Kirker og Samqvem udi Christenhe-
 den, hun er den eneste, som man fornødentlig maa holde
 sig til for at bekomme evig Salighed, og at hun er den
 eneste, ved hvilken udi det Yderste og udi Dødens skræk-
 kelige Antrædelse baade Høllærde, saavog eenfoldige Cate-
 chismus-Lærde kan udi Sind og Samvittighed være gan-
 ske fuldkommelige rolige og guddommelige forviſede om
 den eneste rette Vei til Salighed. Jeg troer i lige
 Maade, at hvert oprigtigt og forstandigt Menneſte, som
 saaledes betragter alt dette, skal finde og fornemme udi sit
 Hjerte, at slet ingen af alle de andre modstridende Reli-
 gioner og Samqvem kan enten have eller give nogen ret Vis-
 hed udi Troens Lærdom, at ingen af dem kan have eller give
 den ringeste Forsikkring om vor Frelseres guddommelige
 Almagt til at fuldkomme aldeles sit sidste og udtrykkelige
 Løfte om sin Nærværelse alle Dage indtil Verdens Ende
 med de udsendte Lærere, udi al Verden etc., at ingen af
 dem kan enten have eller give udi Dødens Angest Andet, end
 blot og bar menneskelig Fortroſning; men slet ingen gud-
 dommelig Visshed og Forsikkring at være i den rette Vei

til evig Salighed, og at man derfor maa forlade det Uvisse og søge det Visse, forlade alle disse modstridende og baade for Lærde og Læg ganske uvisse Religioner og alene søge sin evige Velsærd udi den eneste visse, stedse-varende og efter vor Frelser's almægtige Forsikkring altid tvnlige, altid visse og altid useilbarlige Kirke, hvilken som ikke horer, maa holdes for en Hedning, og hvilken som ikke troer, skal fordømmes efter den samme vor almægtige Frelser's udtrykkelige Advarsel.

Endnu noget lidet, min elskelige Brodersøn! thi sandelig Pennen følger Hjertets Udøsning, jeg beder Dig, om Du læser noget udi din Religions Skribenter, angaaende den catholske Religion, at tage tre Ting vel i Agt: 1) at Du erindrer Dig, at ikke holde for almindelig og tro-nodig Lærdom udi den catholske Kirke det, som kan være en eller anden catholsk lærd Mand's egen særdeles Mening, som dog ikke strider imod den almindelige Kirketro, og derfor tillades saasom en Mening og ikke saasom en Troesartikel, 2) at Du tager vare at gjøre vel Forskiel imellem saadanne gode catholske Mænds tilladte Meninger og Andres Lærdomme, som ere ganske fordomte af den catholske Kirke, omendstjondt slige Lærdommes Forsfægttere vil immerfort påsfere for at være Catholske, for Exempel nuomstunder Jansenisternes og deres Tilhænger's særdeles og fordomte Lærdoms Artikler. Denne Advarsel er heel fornoden, for at forekomme og kortelig besvare en Forevending, som for nogen Tid siden har bebraget et ungt Menneske, født og opfødt udi Kjøbenhavn af en catholsk Fader, men affaldt udi London til en anden Religion, hvilken udi et Brev til sin Broder, haas

bekjendte og gamle Ven baade udi Danmark og udi England, har iblandt Andet skrevet saaledes af lutter Samvittighed: De Catholske ere ikke overeensstemmende, somme ere Johnsenister (han vil sige Jansenister) etc. hvilke ere de rette? thi det arme bedragne Menneskes Forfivere kunne vel vide og sige ham, at den romersk-catholske Kirke har aldeles fordomt den jansenistiske Lærdom, forklaret Bandsættelse over alle dens Forfægtere og Tilhængere og saaledes ganske ubeløst Jansenisterne af de Catholskes Menighed, 3) at hvad Du finder citeret saasom catholsk Skrift og Lærdom udi din Religion eller andre modstridende Religioners Skribenter, maa Du endelig selv conferere med Originalerne og ikke være fornøiet med blotte og bare Citationer, for at domme billigen derom, thi det er ganske uretfærdig og imod al christen Samvittighed at domme imellem tvende høivigtige Sager, alene efter det, som den ene af disse Sager forebringer imod den anden, eller om den anden, uden at examinere i lige Maade det, som den anden Sag selv forebringer. Læs den catholske Lærdom udi de Catholskes egne og approberede Skrifter, læs Concilium Tridentinum udi de Catholskes egne approberede Editioner, og dom ikke derom efter de modstridende Editioner og Skrifter, læs i lige Maade Catechismum Concilii Tridentini, læs *Bellarminum*⁴²), men læs ham selv, læs *Bossuets* expositionem doctrinae fidei catholicae, ejusdem: historiam variationum ecclesiarum Protestantium etc., men læs hans egne Editioner, som han selv har ladet trykke og de Editioner, som med disse rigtig overeenskomme, thi hvad som er trykt efter hans Død 1704 er slet intet at lide paa, og en Deel uoprigteligen try. t.

Jeg anmoder Dig særdeles om disse 3 Ting, eftersom udi den lutheriske Religion, saasom og udi de andre modstridige Religioner, maa Samvittighedens Forsikkring være grundet, ikke paa nogen menneskelig Auctoritet eller Myndighed, men paa egen Kansagning og Provelse. Men hvad elendig Forsikkring for en eenfoldig og dog forstandig Protestant, som imod sit Yderste udi et fremmed Land skulde finde for sig 2 kirkelige Sjælsørgere, den ene Catholik, den anden Protestant, og skulde høre den ene at sige reent ud, at man kan ikkun alene blive salig ved den catholske Tro, om man ellers lever tilbørlig derefter, og at Ingen kan blive salig ved den protestantiske Religion, i hvorvel han lever, og siden skulde høre den anden sige, at den protestantiske Religion er vel den sande og saliggjørende Religion, men at man kunde derfor ikke nægte, at jo de, som leve eenfoldigen og vel udi den catholske, kunde og derved blive salige. Hvad kan saadant et eenfoldigt armt Menneske, som endnu har sin fulde og sunde Forstand, andet Svar hertil give end dette: Eftersom I femme begge to overeens, at man kan endelig blive salig ved den catholske Tro og een af Eder siger reentud, at Ingen kan blive salig ved den protestantiske Tro, men alene ved den catholske, da synes mig, at det forstandigste og sikreste maatte være at holde sig til den catholske Religion, og ydermere synes mig, at det skulde være en meget stor Daarlighed at følge den Religion, som ikke tør nægte, at de kunne blive salige, som eenfoldigen troe alt det, som den samme Religion offentlig tvertimod lærer og angiver for en guddommelig og ene saliggjørende Sandhed? Siig mig, min elskelige Broder søn! hvad retsin-

dig, hjerterørende og hjertetrostende Svar en protestantisk Sjælesørger herpaa kan give, for at holde dette Menneske fra den catholske Tro, andet end det gemene og udi den protestantiske Religion meget urimelige Svar, som jeg selv har hørt: Raadfører Eders Samvittighed! at jeg intet skal tale om det andet gemene og udi den protestantiske Religion ligesaa urimelige Svar: Lyder Eders Forstandere! og langt mindre om det, som Eiden ikke tilstøder i det Yderste, nemlig at ransage og følge den S. Skrift: Enhver udi alle modstridende og vildfarende Religioner kan sige, at han raadfører sin Samvittighed, at han adlyder sine Forstandere, og at han følger den S. Skrift.

Overvei alt dette for den almægtige Dommers Ansigt, min elskelige Brodersøn! og om Du ret bekymrer Dig om vor Salighed, beder jeg Dig at forskaffe mig herpaa et kort, klart og gyldigt Svar, som kan give baade Lærde og Ulærde, baade Høivise og Genfoldige en uryggelig Forsikkring om den alene rette Vej til den evige Salighed og om en uforstyrrelig Rolighed derom udi Dødens forfærdelige Angest. Men jeg beder Dig over Alt at forskaffe mig det Svar af grundlærde, fromme, oprigtige, sagtmødige, alvorlige og medlidende Mænd, thi at skjænde og give haarde Ord, førend at bevise, er gemeenlig Mærke til Vanvittighed eller til Urettsindighed, at skjemte eller handle uden Alvorlighed udi Religionsstrid giver Mistanke om Lettsindighed udi Salighedsfager, eller om Ugudfrygtighed og Utro udi Hjertet; og ingen Medynk at have over den, som man mener at være vildfarende, betegner i lige Maade enten Vanvittighed eller Urettsindighed eller Ureligion. Imidlertid haver Du ogsaa herved at be-

tænke, at saasom Protestanterne have ingen anden Sikkerhed om deres Religion end egen menneskelig Ransagning efter Skrifterne, omendkjøndt ganske usikker for de Lærde og Høivise og slet umuligt for de U lærde og Gensfoldige, saa maa det være aldeles ubilligt af deres Høiværde og Sjælesørgere at forhindre, og længt mere ubilligt at forbyde Noget af deres Religion at læse de rette catholiske og af den catholiske Kirke approberede Skrifter. Dette kan ikke paa samme Maade siges om de Catholiske, der ere forbiisfede om en guddommelig, stedsevarende og altid sigtbar Auctoritets og Myndigheds Ufeilbarlighed, hvilken med al Billighed forbyder sine Troende at læse, høre, have, eie og beholde alle de modstridende Religioners Skrifter, saa at de retsindige Catholiske ingenlunde have fornøden at fere sig det mindste om saadan egen Ransagning. Og paa det at Nysgjerrighed, Ubetænkksomhed, Omgængelse med andre Religioners Selstab etc. ikke skal give Anledning at læse, høre, have etc. saadanne Skrifter og derved omsider at blive forført og forvendt, er alt dette forbudt af den catholiske Kirke under Bandsættelses Straf, og desforuden er det høilig befalet at levere dem paa de Steder, som hvert Stifts Biskop dertil har anordnet, hvor de siden blive domt til Ild, saasom det skeede udi Apostlenes Tid, da de nyomvendte Christne bragte frem og brændte for saamange tusinde Penges Værdi. Act. Ap. 19, 19. Dog alligevel kunne Visperne tillade det til nogle særdeles velgrundede og velbekjendte Personer, og det ikke for blot Curiositet, men en Deel for at examinere saadanne Skrifter, en Deel for at betjene sig deraf, for at overbevise de Vildfarende. Hvilken Sik-

labelse for desto større Sikkerhed gives skriftlig under Biskoppens egen Haand og Segl. Hvo som uden den Til-labelse læser eller haver slikt, endog hemmeligen, falder derover i Bandsøttelse, hvoraf han ei kan afløses uden ved Skriftemaal, og af de Skriftefædre, som dertil Fuldmagt have, uanset Alt, hvad som derimod forevendes af nogle selvkløge Frisprekkere iblandt de Catholske selv, hvilke omsider findes gemeentligen at svækkes Tid efter anden jo mere og mere, og endeligen at enten falde til en Sect, eller at have indvortes ganske ingen Religion. Dette sidste findes meget hos de Høilærde udi alle andre Religioner, og det kan sandelig ei anderledes tilgaae, eftersom ganske aldeles Ingen af dem kan enten selv have eller give Andre en bestandig Visshed om den H. Skrifts rette Udlæggelse efter Grundspørgene, ja det som endnu mere er, ganske aldeles Ingen af dem kan enten selv have eller give den allermindste udisputeerlige Visshed om de rette fuldkommen hebraiske og græske Originaler, hvorfor og ganske Ingen udi alle de ucatholske Religioner kan undvige den skadelige Ubestandighed, ved hvilken deres Lærde saavel som de Mærde ved Banvittighed forvende og vrænge ikke alene nogle besværlige Steder udi Skriften til deres egen Fortabelse, saasom Apostelen St. Peder siger 2 Petri 3, 16; i det Sted, at udi den sande catholske Religion, efter vor Frelserens egen Forsikring om en altid synlig, uophertlig, uwildfarende, uovervindelig Kirke, som hans udvalgte Redskab, St. Povel, kalder den levende Guds Kirke, Sandhedens Støtte og Firmament, eller Stadseriining 1 Tim. 3, 15, ere Alle og Enhver, baade Lærde og Mærde, ved denne Kirkes usættarlige Auctoritet gan-

ffe bestandeligen og uden al Tvivlsmaal visse og forskreffede om den ganske H. Skrifts fuldkomne og rigtige Overeensstemmelse med de rette Originaler, saavel som ogsaa om den samme H. Skrifts rette Forstand og alene rigtige Udlæggelse.

Maa nu endelig afbryde hermed, uden at tale denne Gang om andre Artikler. Og sandelig den er den fornemste og almindelig Hovedartikel, med hvilken alene alle andre særdeles Difficulteter kunne udisputeerligen af alle Oprigtige og Forstandige opløses, ved hvilken alene, udi Dødens forfærdelige Angest, baade Lærde og U lærde kunne med et roligt Sind være visse paa at have den alene sande, aleneste saliggjørende og aleneste gudelige Tro, og udi hvilken udi Dødens forfærdelige Angest hverken Lærde eller U lærde kunne slet og aldeles intet andet forvente end Uvisshed, Urolighed, Tvivlsmaal, Fortvivlelse og Fordømmelse.

Jeg beder Dig atter for vor evige Saligheds Skyld at betænke alt dette og meddele mig din medfødt Oprigtigheds retsindige Tanker derom. Du est ung og jeg er gammel, men vi ere begge lige uvisse om vor sidste Time. Det er alle Mennesker besluttet eengang at døe, men derefter Dommen. Hebr. 9, 27; men hvo som ikke før har (o: faaer) troet, skal fordommes. Marc. 16, 16. Brede og Dom for dem, som ere kvagtige og som ikke beroe sig med Sandhed, men troer Ulovlighed. Rom. 2, 8.

Sil al Slutning ønsker jeg af mit ganske Hjerte den almægtige og barmhjertige Guds naadige Forsyn over

Dig, saavelsom alle vore Søskende, Slægtninge, Venner
og Velyndere.

Min elskelige Broder søn

din hulde og hjertelste Færbroder

Jac. Benig. Winslov.

Paris d. 3 Aug. 1739

nemlig denne Side og Enden af den forsgaaende Side,
ihl alt det Andet er skrevet for lang Tid siden.

B.

Prof. Woldikes Brev til J. B. Winslov.

Velædle og Velbyrdige, Høistærede
Dr. Doctor!

Da Deres Velbyrdigheds gode Broder søn Mr. Wins-
lov paa Vorches Collegio har havt den Fortrolighed til
mig at begjære mit Svar paa Deres ærede Skrivelse af
3die Aug. A. C., hvortil Deres Velb. i bemeldte Skri-
velse selv giver Anledning, har jeg holdt det for min Pligt
og Skyldighed at efterkomme den hans saa billige og
magtpaaliggende Begjæring, i hvorvel jeg gjerne tilstaaer,
at i hvem han end af vort Universitets *Theologis* ⁴³⁾
havde begjært det af, havde han kunnet sende udførligere
og lærdere Svar. Imidlertid skal jeg ikke forglemme den
Respect, som Enhver, der elsker gode Videnskabers Op-
komst, er pligtig til at betee imod en Mand, hvis Meri-
ter udi den lærde Verden ere saa anseelige, ei heller den

Eagtmødighed, som man bør bevise imod dem, som hverken af Ustødighed og Letføndighed, ei heller af Attraa til verdslig Vre eller Rigdom, men ifkun af en vildfarende Samvittighed ere forledele til at fornægte den maaſkee vel nok kjendte, men ikke nokſom overviede Sandhed.

At Herr Winsløv havde ſkrevet ſin Broder et tvrigit Brev til angaaende hans Forandring i Religionen tilſkriver Deres Velb. med Rette hans retføndige Kjærlighed imod ſin Broder og hans alvorlige Nidkjærlighed ubi ſin Religion, hvortil ogſaa Deres Velb. med al Føie kan regne de ubegvemme og haarde Talemaader, ſom han har brugt om Deres Velb. og ſaaledes talt til den og dem, der havde givet Anledning til, at hans kjære Broder havde tabt det allerhøieſte og ypperligſte Gode, ſom et Menneſke i dette Liv kan tabe, at han ikke tillige ihukom, eller i ſine Talemaader lod ſee, at han talte om ſin egen Farbroder. Det Hovedargument, ſom Deres Velb. bruger ubi ſin Skrivelse baade forſt og ſidſt, og ſom derudi mange Gange anføres, er det, at den romerſke Religion er den eneſte, ſom kan give et Menneſke endogsaa i Dødens Angerſt og Forſtrækkelse et roligt Sind og gjøre ham viſſer, at han haver den aleneſte ſande, den aleneſte ſaliggjørende, den aleneſte gudelige Tro. Det er viſſeligen et vigtigt Argument, thi Intet i denne Verden er at ligne med den Lykſalighed, at man er viſſe paa Guds Naade, ingen udvortes Omſtændighed kan være ſaa tung, at et Menneſke, ſom har Guds Naade, kunde ſiges at være ulykſaligt. I hvor ſmertelig Fattigdom, Sygdom, Forfølgelse, Vanære, Kongers og Fyrſtes Unaade kan være, ſaa veier dog den Viſhed op imod dem alle, ja de ere

alle slet intet at regne, naar man tier den Rigdom, Helbred, Kjærlighed, Gode og Naade. Ved Døden er Noget, som er forfærdeligere end Døden selv, smerteligere end Hellsotens eller Saarenes Pine, haardere end de saa nær sammenfoiede Deles, Sjæls og Legems, Ekilsmisse, nemlig ikke alene for et vantro og ugudeligt Menneske, som seer Evigheden saa nær for sig og skal træde frem og gjere Regnskab, eller at lide evig og uendelig Straf for den forsømte Naadens Tid og for hver syndig Tanke, Ord og Gjerning, som ere saa utallige; men endogsaa for et Menneske, som tvivler, som veed, at efter Døden er Demmen og enten Himlen eller Helvede, men veed ikke om hans Tro kan føre ham til evig Salighed eller evig Færdommelse. Men saa uslyksalig som den Ugudeliges Færdømmelse og den Tvivlendes Angest og Færstrækkelse er, saa sød og salig er en sand Christens Tro, som er vis paa, at Døden ikke stiller ham fra Christo, men fra al Synd og alt Ondt, og veed at føre ham nærmere til Christum, lader ham komme til den Tilstand, som han med Fængsel hidindtil har stundet efter. Jeg tilstaaer meget gjerne, at den Ting kan være et godt og tilførladeligt Tegn paa en sand Religion, at den Religion, som giver en paa visse og urøggelige Grundvælde bøgget Visshed om Guds Naade og det evige Liv, imod Dødens og den yderste Doms Færstrækkelse og Angest, er den eneste sande, saliggjørende og gudelige Religion. Den Omhu, som Enhver bør have for sin Salighed, samtaler derudi, og Skriften overbeviser os derom, at det er Fruigten af at have lært og annammet det, som er sandt og ikke er Tegnet, og af at blive i Christo, at naar han bliver aaben-

baret, vi kunne da have Frimodighed og ikke skulle blive beskæmmede for ham i hans Tilfommelse. 1 Joh. 2, 28. Men derimod formoder jeg ganske useilbar, at Deres Velb. ogsaa tilstaaer mig, at den Slutning er sand, at den Religion, som hverken tør love eller kan give noget Menneſte tilforladelig Viſhed eller Frimodighed i Livet eller i Døden om Guds Naade, Syndernes Forladelse og det evige Liv, kan ingenlunde være den rette, sande og saliggjørende Religion. Det er altfor vigtige Ting til at et Menneſte ſkulde undvære dem og dog være vel tilfreds, eller at han ſkulde tænke, at Gud, naar han vilde aadnbare Veien til Salighed, ſkulde have ladet dem savnes. Det er altfor stor Mangel i en Religion, hvis Bekjendelse loder: Jeg troer, naar den ikke kan give nogen Viſhed til at troe.

Men ſaadan er jo den romerſke Religions Beſtaffenhed, det er ingen falſk og urigtig Imputation; thi det ſtaaer jo dog ubi Concilio Tridentino ſelv Sess. VI, Cap. 9: cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Det er Deres Velb. langt bedre bekjendt, end jeg kan ſkrive det, hvormegen Fortred Ambrosius Catharinus⁴⁴), ſom dog i bemeldte Concilio har gjort den romerſke Kirke ſaa meget anſeelig stor Tjeneste, maatte lide baade i Concilio ſelv og efter Concilium, fordi han meente, at en Chriſten kunde være viſ paa, at han var i Naade hos Gud. Saa den romerſke Religion ikke engang lover, end ſige giver eller kan give nogen Viſhed om Guds Naade, Syndernes Forladelse og den evige Salighed. Det er en meget ſlet Troſt imod Dødens Angest og Ferſtræl-

telse, at have Evigheden for sig og ikke være vis paa, om man skal lide den evige Fordømmelse for sine Synders Skyld eller ikke; men i den Tilstand lever og døer hvert Menneſte i den romerſke Kirke, ſom gjør ſig efter diſſe Principia nogen alvorlig Tanke om Evigheden. Vellarminus, paa hvilken Deres Velb. ſelv be- raaber ſig, har udført denne Sag ganſke vidtloftig de juſtif. lib. 3, cap. 3 ſeqq. imod os og imod de Re- formeerte, at Ingen kan uden ſærdeles guddommelig Na- benbarelſe være vis paa, at han er i Naade hos Gud. Hvilken Værdom, omendſkjøndt den ikke flyder af de Skrif- tens Eprog, ſom han anfører, dog viſſeligen flyder af andre den romerſke Kirkes egne og ſærdeles Værdomme, ſom det pleier at ſke, at naar man forſt tager imod een Wildfarelſe, ſaa ſeder den andre af ſig. Og hvor ſkulde vel den Viſhed komme fra? Af Sacramenternes Brug og Troens Værdomme kan den ikke komme i den romerſke Kirke; det er ſaa langt fra, at man i den romerſke Kirke er vis paa at have og nyde de rette Sacramenter, at jeg forundrer mig meget paa, at Deres Velb. nogen Tid har kunnet anſee den Forſkiel, ſom er imellem vor og den ro- merſke Kirke angaaende Sacramenterne, for at være til den romerſke Kirkes Fordeel, da bemeldte Vellarminus ſelv ibid. cap. 8 § dicent ſortasse, paſtaær, at Ingen kan være vis paa, at han har ſaaet noget ſandt Sacramente, hvilket han bevijer udaf en anden romerſk Wildfarelſe, nemlig: cum sacramentum ſine intentione miniſtri non conficiatur et intentionem alterius nemo videre poſſit. Med den Tvivl baade uddeler Præſter og Biſkopper hos de Romerſke Sacramenterne; thi de vide ikke, om de have

faaet en sand Ordination, og med den Tiivl annamme Andre Sacramenterne; thi de hverken vide om Præsten har Myndighed eller har Villie til at meddele dem sande Sacramenter. Og hvad Lærdommen om Troen angaaer, da mene jo de Romerske, at sides specialis hverken kan have eller er fornøden at have, som Bellarminus lib. I. de justif. cap. 10 et 11 lærer. Eigesaa dan er det med det evige Livs Haab, at den, som holder sig til den romerske Kirkes Lærdom, ikke kan have noget fast Haab derom. *De canus* ⁴⁶) Manual: lib. I. cap. 16 § 7 beviser, at Jnngen kan eller bør være vis paa, at han skal faae den evige Salighed. Jeg kan derfor ingenlunde begribe, hvad Fole Deres Velb. har at tilskrive den romerske Religion den Herlighed, at den kan give et Menneske endogsaa udi Dødens Angest og Forstrækkelse et roligt Sind. Hvor kan der være et roligt Sind, naar man hverken er vis paa sine Synders Forladelse eller paa Guds Naade, eller det evige Liv? al anden Angest og Forstrækkelse, som Døden fører med sig, er ikke saa forskædelig som den Uvisshed, hvilken en Romersksindet formedelt sin Religions principia maa døe udi. Jeg holder det for et langt vigtigere Beviis paa vor Religions Sandhed, at den alene giver i Livet og Døden sine sande Tilhængere en fast og urygkelig Trøst, bygget paa saa usvigelige Piller, som ere: Guds almindelige Naade, Christi almindelige Fortieneste, Ordets og Sacramenternes guddommelige Kraft og Virkning, end det Argument, som Deres Velb. bruger og saa stærkt paaiaaer, kan anses at være imod os, nemlig at vi ikke tør fordømme alle dem, som holde sig til en anden synlig Kirkes Samfund, end vor. Thi naar vi

fige, at vi haabe, at den usynlige Kirke har sine Lemmer endogsaa i den romerske Kirkes udvortes Samfund, at mange endogsaa af dem, som ikke med deres Legemer ere udgaagne derfra, doe salige og komme til det evige Liv, saa er det ingenlunde vor Mening, at de blive salige ved at troe om visse Troes Artikler anderledes, end vor Kirke troer, eller at det ikke er Synd, men Ret at troe anderledes derom, men fordi vi blive ved pøst symbolum: credo remissionem peccatorum. Det siges og paastaaes vi med al Frimodighed og uden al Tvivlsmaal, at hvo, som ikke troer og holder det fornødent at troe med en guddommelig Troe, at han for Christi Skyld har Syndsforladelse, Guds Naade og det evige Liv, den har ogsaa ikke og faaer ikke Guds Naade, Syndernes Forladelse og det evige Liv. Vi tør ikke subsumere om alle Romersksindede, endskjøndt den Lærdom findes i Concilio Tridentino og de fleste af deres bedste Skribenter, saa er det ikke Under, at den Kjærlighed, vi ber have til alle Mennesker, forbyder os at gjøre sliq Conclusion, som deraf kunde stude. Men den alvidende Gud, som seer Enhvers Tro eller Bantro, Pœnitentse eller Ubodfærdighed, kan subsumere og concludere deri som de Levendes og Dodes Dømmer. Da vi see og læse, at ikke alene Ambrosius Catharinus, men endogsaa mange andre Skribenter iblandt de Romerske ere af andre Tanker i den Artikel, saa befaler jo Kjærlighed os, at formode ogsaa det samme om mange, som ikke ere Skribenter, ja endogsaa, at de, som sliqt have skrevet, kunne blive anderledes overbeviste, ligesom ogsaa Deres Velb. selv tilstaaer i Almindelighed, at det vel kan være, at en og anden lærd catholsk Mand kan have sin egen særdeles

Mening, som dog ikke kan holdes for den catholske Kirkes almindelige Lærdom. Saa at bemeldte vor Omhed i at fordomme Personer, som høre til den eller det udbortes Samfund, hvis Bekjendelse vi med al Frimodighed fordomme, fremkommer ingenlunde af nogen Tvivl om vor Bekjendelses Rigtighed, ei heller af den ugudelige og letjindige Mening, at Enhver kan blive salig ved sin Religions Tro, om han ellers kun lever ærligen, hvilken Mening Deres Velb. siger, at en Deel Protestanter ere ubi: Der kunde vel svares, at vel saamange af den Tanke kunde navngives, som have villet anses for Romerskfinde, som de, der have villet holdes for Protestanter; men jeg formoder, at Deres Velb. tager herudi for Fulde Apostlen Johannis Evar i lige Tilfælde: de ere udgangne fra os, men de ere ikke af os. 1 Joh. 2, 19. Den Veneration, som Deres Velb. bruger ikke alene mod Biskop Bossuets Skrifter, men endog saa imod hans Navn, forsikker mig, at De endog saa i den Materie om amore Dei puro er af hans Mening, og at jeg tør sætte det som noget, der tilstaaes, at Gud har det Diemeed med at aabenbare en Religion, at vi kunne blive salige. Dette Diemeed at opnaae har man i den romerske Kirke efter sammes foranførte almindelige Lærdom ikke nogen fast Tillid (og kan ei heller have, saalænge man seer mere hen til Menneskets Disposition og Gjerning, end til Christi Fortjeneste), men ifkun et med megen Tvivl og Usikkerhed beblandet Haab. Dette Haab er grundet paa det principium, at udenfor Kirken er ingen Salighed. Nu alle Argumenter, som kunne flyde af det principio og concludere rigtig, de skulle gaae derpaa ud, at

den og den skal fordømmes, fordi han er udenfor Kirken, men naar jeg end pønerer Deres Velb.'s Definition om Kirken, saa kan jeg ikke tværtimod concludere: Den og den skal blive salig, fordi han er i Kirken. Thi det er useilbart, at mange af dem, som ere Lemmer af Kirken, saaledes defineret, som Deres Velb. eller Bellarminus definerer den, ikke blive salige, og det er dog det eneste Argument, hvorpaa Deres Velb. grunder sin useilbarlige Forsikkring om at være paa Veien til den evige Salighed. Jeg kan ei heller kjende, at Deres Velb. selv bliver bestandig ved at tage det Ord Kirke i den Proposition: „uden Kirken er ingen Salighed“, stedse for den synlige Kirke, saasom disse Ord gaae langt fra den Mening: at slet Ingen kan blive salig uden den catholske Kirke og uden den rette og sande catholske Tro, hvorvel han lever i en anden Religion. Thi disse Ord kunne ikke andet sige, end at den, som har den rette og sande catholske Tro, han er et Lem af den catholske Kirke, omendkjøndt han lever i en anden Religion. Thi saadan En er jo vissest ikke et Lem af den synlige romerske Kirke, og saaledes bliver den rette Bemærkelse paa det Ord: catholisk Kirke, den, som staaer i symbolo nemlig Sanctorum communio, og den er den usynlige Kirke, som jus canonicum, concilia, patres, Paven selv, de bedste Lærere for Augustanæ Confessionis Lieder have forstaaet det, ja endogsaa efter den Tid, Melchior Canus⁴⁶) og andre lærde Mænd, som og i Catechismo Romano P. I. c. 10 qv. 2 anføres Augustini Definition: ecclesia est populus fidelis, per universum orbem dispersus; og

denne er den sande catholiske Kirke, som er usynlig, og hvilken tilhører Christi Forjættelse, at Hælvedes Porte ikke skulle faae Magt over den, Matth. 16, 18, nemlig den, som er bygget paa den Bekjendelse, at Jesus er Christus den levende Guds Son, saasom og i *Sessione III. Concil. Trid.* den Klippe, paa hvilken Fjerseren vilde bygge sin Menighed, ikke forklares at være St. Peder eller Paven, men *symbolum fidei romanum*, hvorefter der siges, at det er *unicum fundamentum*. Der skal aldrig fattes Mennesker, som af Hjertet troe og forlade sig derpaa, at Jesus er Christus, den levende Guds Son, deres Legemer kan man see, men deres Tro kan man ikke see, dog er dette ganske vist, at de, som ere Syllere, kunne ikke siges at være byggede paa den Bekjendelse; thi en Steen i en Bygning ligger med al sin Tyngde paa Grundvolden, og derfor den ikke hviler paa Grundvolden, saa er den ogsaa ikke i Bygningen, men de, som ere i den Bygning, have en sand Tro, thi denne Bygning bestaaer, som Petrus siger, af levende Stene, 1 Pet. 2; men hvem der har Troen, kan menneskelige Dine ikke kjende. Herren kjender Sine, 2 Tim. 2, og det er vist, at hvo, som ikke har Christi Aand, han er ikke hans, Rom. 8, og at de, som høre Christo til, have korsfæstet Kjødet, Gal. 5. *Particulares ecclesiar*, som ere synlige, have ikke den Forjættelse, men de kunne opkomme og forgaae igjen, ihvor de endogsaa ere eller findes, ikke engang den romerske Kirke undtagen, hvorfor det ogsaa er meget vrangt at ville forklare Symboli Apostolici Ord om den romerske Kirke: *credo unam sanctam ecclesiam catholicam sanctorum communionem*: at den

romerske Kirke er til scio non credo; thi endog saa de udvortes Sandsfer overbevise mig derom, det kan jeg see og høre, men den Kirke, som jeg troer, overbevise ikke mine Sandsfer, men Guds Ord mig om. Den romerske Kirke er vel una ecclesiarum, men ikke una ecclesia, jeg vil ikke tale om de usigelige store Stridigheder, der hava været og endnu ere imellem de Romersksindede, saa at end bare de Controverser, som ere de auxiliis gratiae, kunne udgjøre i det Ringeste to Kirker, om ikke flere, men ifkun anføre eet Beviis af samme Symbolo, som Deres Velbtilligemed Brevet har sendt (ihvorvel samme ikke er rart hos os, men pleier at findes i alle Editioner af canonicis og decretis Concilii Tridentini udi Bulla Pii IV⁴⁷) af Idib. Nov. 1564), der staaer sanctam catholicam et apostolicam romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco. Er der nu den Forskiel imellem den romerske Kirke og andre, som disse Ord lyde, saa er Kirken ikke een, men mange, thi Moder og Døttre ere ikke een Person, men mange, saa ere og blive jo baade Moder og Døttre ecclesiae particulares og visibiles, og saaledes er da den romerske Kirke ikke heller catholica; men i det samme, naar den kaldes romana, saa nægtes, at den ikke er universalis og siges, at den er particularis; hvor sancta den romerske synlige Kirke af og til har været, findes netsem hos Baronium⁴⁸). — Det er meget urigtigt, naar man ikke vil troe, hvad Gud har forjættet, men det er ligesaa formasteligt at antage det sem en guddemmelig Sandhed og sem en Grundvold til alle Troens Artikler, som Gud aldrig har sagt og aldrig forjættet. Dersom det var sandt, sem det ikke er, at Tungen kan være

et Lem paa Guds Kirke, eller faae den evige Salighed, med mindre han med en fuldkommen Lydighed og Tro antager alt det, som Paven lover og anordner, saa var jo den Artikel visseelig den allernødvendigste og fornemste, og saa maatte den findes i Guds Ord, naar Gud vilde, at hans skrevne Ord skulde kunne gjøre et Menneſte viis til Salighed og gjøre ham fuldkommen beredt til al god Gjærning, 2 Tim. 3; men om den saa vigtige Artikel findes ikke een Løddel i Skriften; men tvertimod vises vi derudi fra at troe menneskelige Ord og til at troe Guds Ord. Kirken til Rom tales vel mange Gange om, og der er en heel Epistel til samme, men privilegium infalibilitatis nævnes ikke engang derudi. At St. Peder har været Apostel drevet af Guds Mand til at skrive; derom tvivle vi ikke, men til den Titul: Princeps Apostolorum findes intet Beviis, end siige, at han skulde have været caput ecclesiae, vicarius Christi etc. Men ihvor stor en Delgen end St. Peder har været, hvad Adkomst har Paven at forevise, at noget Slags Fortrin, som kan have tilkommet St. Peder frem for andre Bisper og Præster, tilkommer Paven? I Skriften staaer Intet derom. Tradition kan det ei heller være, at Paven er episcopus oecumenicus og caput ecclesiae; thi ellers maatte den Tradition været patribus Nicaenis bekjendt, som Can. VI kjen-der, Bisperne udi Alexandria og Antiochia at have samme Magt hver udi sit District, som Paven i Rom havde udi sit District. Sa Pave Gregorius M. 4de) maatte ikke været saa fremmed for den Charakter, som han beteer sig lib. 5 epist. 18. Consequentsen i sig selv er ogsaa meget slet, og det gaar ikke an at slutte saaledes: den eller den

Herlighed har Formand havt, ergo har Eftermand den ligesaa. Nestorianernes Catholicus⁵⁰⁾ kunde jo med samme Foie argumentere, at Guds Kirke var den sande, fordi han var Petri Efterfølger, saasom det ikke slaacr feil, at Petrus jo tilviisfe har været saaa længe i Antiochia som til Rom, og før er kommen til Antiochia end til Rom. Dette Argument for Pavens Infallibilitet synes mig ligesaa kraftigt at være, som om man vilde sige: Herodes maa have været en hellig Mand og af Guds Mand umiddelbar drevet, thi saa var David, som og længe tilforn har været Konge til Jerusalem. Deres Velb. vilde vel holde det for et ubilligt Argument og ikke at concludere, om jeg vilde sige: Clemens XII⁵¹⁾ er en Montanist, Arianer, Monothelet etc., fordi nogle af hans Formænd have været saadanne, men jeg maatte gjerne vide, hvor meget bedre det Argument er: Man skal antage med en guddommelig Tro, hvad Paven de rebus sicuti lærer, fordi der engang tilforn har været en Apostel til Rom, hvis Lærdom om Troens Sager og Levnets Pligter var visse- lig af Gud indblæst. Guds Lovet slaae aldrig feil og havde Gud lovet Paven i Rom en stor Herlighed, som det kunde være: at ikke fare vild i Troens Lærdomme, saa var det og visse- lig bleven holdt, men hvor heiligen have Paverne ikke feilet derudi, f. Ex., eftersom dog Deres Velb. melder om Sacramenterne: Nicolaus I⁵²⁾ holdt for, at den Formel: in nomine patris, filii et sp. sti ydi Daabens Sacramente ikke var fornoden, saa og de kunde være retteligen døbte, som vare døbte af en uomvendt Jøde. Gregor VII⁵³⁾ troede ikke, at Christi Legeme og Blod er tilstede i Alterens Sacramente. Innocen-

tius I⁶⁴) troede, at det var fornødent, at smaa Børn skulde bruge Alterens Sacramente. Innocentius VIII⁶⁵) har tilladt, at udi Norge Alterens Sacramente maatte holdes foruden Vin, visfare staaer da ei heller Concilii constantiensis imod Guds Ord og Pave Gelastii⁶⁶) Constitution stridige canon: de administratione sub una specie. Hvor kan det være en useilbar Visshed om Veien til Salighed, at troe, hvad den romerske Kirke i Troesfager lærer, naar deres egne stærkeste Controversister maae tilstaae, at Zepherinus⁶⁷) var en Montanist, Liberius⁶⁸) en Arianer, Vigilius⁶⁹) en Eutychianer (hvis Brev til Keiserinde Theodoram Bellarminus kalder: epistolam nefariam et christiano homine indignam), Honorius⁶⁰) en Monothelet (og derfor fordømt af Leo II⁶¹) og andre, saa at enten han eller disse maae have feilet.) Johannes XXII⁶²) har lært og tvunget Universitetet til Paris til at troe, at de Gudfrøgtiges Sjeleikkekomme til Guds Ansigtts Beskuelse, forend den yderste Dømedag. Johannes XXIII⁶³) har lært og paastaet, at Sjelen doer tilligemed Legemet, og at efter Døden er der hverken evigt Liv eller evig Fordømmelse til. Enten maae nu de Romerskfindede tilstaae, at Paven kan feile endog saa udi de vigtigste Troes Artikler, eller de maae antage alle disse falske Lærdomme for at være sande, fordi Paven har lært dem (hvilket Gud forbyde!). Om den forargelige Avind der var imellem Stephanum VI⁶⁴) og Formosi⁶⁵) Legeme, saa og Johannem IX⁶⁶) og Sergium III⁶⁷), hvilke ved at fordømme hver sin Formands Gjæringer obligerer Enhver til at troe, at Pa-

ven kan feile, vil jeg ikke tale, men ifkun gaae igjen til det foretagne Argument.

Argumentet var dette, at om det end kunde bevises, at Paverne vare St. Peders Eftermænd i Embedet, saa følger det dog ikke deraf, at den romerske Kirke, det er de, som troe, hvad Paven vil have troet, ikke kunne tage fejl i Troens Lærdom, saasom de ingen Forjættelse have af Gud derom. Men nu vil jeg endnu, ihvorvel noksom tilforn derom er skrevet af vore Theologis, vise, at Paven er ikke successor Petri, thi det maatte enten være successio personalis, at en Mand i samme Dignitet og med samme Ret til at lære, var fulgt efter den anden, eller det maatte være successio doctrinalis, at samme dogmata fidei nu var i Brug til Rom, som have været brugt af St. Peder og de andre Apostle. Saadan successio personalis, som ikke mange Gange var blevet interrumperet, kan man ingenlunde bevise; thi om jeg end vil gaae haereticos papas forbi, saa ogsaa schismata, saa lyder Julius II's Bulla Anno 1505, 19 Calend. Febr.: si contingerit electionem romani pontificis — — per simoniacam haeresin celebrari — — hujusmodi electio eo ipso nulla habeat — — nec per inthronisationem seu temporis cursum, aut etiam omnium Cardinalium adorationem seu obedientiam ullo unquam tempore convalescat. Sver mangfoldige Gange maae da deres egne historici tilstaae, at der er skeet saadanne electiones, som have været ugyldige, og hvad vil man da sige om de af saadanne Paver ordinerede Biskopper og Præstationer. Successio doctrinalis er ingenlunde hos den romerske Kirke, men snarere ganske usørlignelig at finde mellem den Lærdom, som St.

Peder og de andre Apostle have ført, og den, som den romerske Kirke nu fører, hvilket vel udførlig er vist af vore Theologis i mangfoldige store og lærde Skrifter, men siden Deres Velb. æfter Beviis i Henseende til de Lærdomme i den lille Pti IV Confession, som stride imod vore Lærdomme, at de udtrykkelig med klare og bare Ord af den H. Skrift imodsiges, saa vil jeg ifkun anføre nogle saa. Saa ere f. Ex. efterfølgende Stykker udtrykkelig imod Guds Ord: Paulus siger, at et Menneske bliver retfærdiggjort ved Troen uden Lovens Gjærninger, Rom. 3; men det tridentinske Concilium, hvis Lærdom om Retfærdiggjørelsen her approberes, bandsætter hver den, som troer, at de Ugudelige blive retfærdiggjorte ved Troen alene, Sess. VI, Cap. IX. Paulus siger, at et Menneske er af Naturen død i Synder og Overtrædelser, Eph. 2, Concilium ibid. can. V bandsætter hver den, som troer liberum arbitrium per Adamum lapsum esse extinctum, Paulus siger: omne, quod non est ex fide, peccatum est, Rom. 14, 24; Concil. Trident. bandsætter dem, som sige: opera ante justificationem facta vere esse peccata, ibid. canon VII. Paulus siger: fides in eum, qui justificat impium, reputatur ad justitiam, Rom. 4, 5. Concil. Trid. bandsætter dem, som sige: per justitiam Christi, per quam nobis meruit formaliter justos esse, can. X. Paulus siger: accepto fert justitiam sine operibus, Rom. IV, 6, saa og v. 8: Beatus vir, cui deus non imputat peccatum; Concilium Trid. bandsætter dem, som sige: homines justificari vel sola imputatione justitiae Christi, vel sola peccatorum remissione exclusa gratia, can. XI og saa fremdeles den hele Session imod Rom.

3 et 4. Christus siger: *scrutamini scripturas*, Joh. 5, 39, Paven siger: *plus detrimenti quam utilitatis oriri ex lectione Bibliorum in vulgari lingua, index libr. prohib.* Reg. IV og gjør, om end ikke Ret, dog efter Verdens Viis klogelig deri. Vi raade alle Folk til at læse Biblen: *scrutamini scripturas*. Her er alene i Kjøbenhavn i 22 Aar bortfolgt over 30,000 Exemplarer af den danske Bibel; thi vi vide, at jo mere Folk læser den, jo mere blive vi bestyrkede i vor Religion; men det er kjendeligt baade af anførte regula, saa og af Constit. Unigenitus Nr. 79, at Paven er forsikkert, at om gemeen Mand uden præjudiciis læser Biblen, saa falder han fra hans Religion, hvoraf tillige kan kjendes, at de evangeliske Lærere vederfares Uret, naar man klager over, at de tage sig for megen Myndighed til i *interpretatione scripturae*; thi de ere forsikrede, at om end ikke alle deres Tilhørere ere Ilge vel forsynede med mediis hermeneuticis, saa ere dog de, som ethvert forstandigt Menneske kan bruge, nemlig *collatio contextus et parallelismi*, noksom til at give dem *Salighedskundskab*: thi det slaaer aldrig feil, at naar Gud vilde lade skrive en Bog, som skulde kunne *sapientem reddere hominem ad salutem*, saa kunde han lade den saaledes skrive, at hvad der var fornødent til *Salighed*, kunde af hver Mand forslaaes, i hvor slet det endogsaa maatte blive oversat, naar kun ikke Noget i Hovedsagen blev forandret. Og samme almindelige *media hermeneutica* kunne ogsaa gjøre, at den Mening, som den Genfoldigste faaer af Skriften, bliver ikke *propria interpretatio*. Paulus siger, at den urigtige Begjærlighed, som var hos ham, i hvervel han var gjenfødt, at den er Synd, Rom. VII,

17, 20, 25. Concilium Tridentinum bandsætter hver den, som tror, at den er Synd, Sess. V, c. 6. Johannes siger, at Alt det, som ikke er efter Loven, det er Synd, 1 Joh. 3, 5. Paven siger, at det alene er Synd, som sker forsættlig imod Loven. Vor Herre Jesus beder sin himmelske Fader: Forklar mig claritate, quam habui priusquam mundus fieret apud te, Joh. 17, 5. Paven derimod lærer, at han har faaet efter den menneskelige Natur finitam potentiam, finitam scientiam, finitam præsensiam etc., som Gregor de Valentia⁶⁹) og Andre udførligen paaftaae. Hvilken Lærdom ikke er gammel hos de Romerske, men først bleven ret almindelig efter den Augsburgske Bekjendelses Tid, og derfor ikke meldet derudi. Hvor kan nu vi, som af Hjertet underskrive anathematis Concilii Ephesini, holde de Lærdomme uden Feil, som ere saa troede imod Christi Ord og dette Concilii, med hvilket vi alene iblandt disse 3 Religioner have Samfund, udtrykkelige anathema? Gud siger: dominum deum tuum adorabis et ipsi soli servies, Matth. IV. Confessionen siger: sanctos invocandos, reliquias venerandas, og det er utmodsigeligt, at i det Ringeste Almuen iblandt de Romerske begaae grove Afgudsdyrkelser. Paulus siger: unus est mediator, 1 Tim. 2; men efter Confessionen bliver der saamange Mæglere som salige Helgene. Apostlen siger, at det evige Liv er donum dei gratuitum, Rom. 6, vers. ult. Concil. Trid. siger: bona opera mereri consecutionem vitæ æternæ, og bandsætter dem, som sige dertil, Sess. VI, can. XXXII. Christus siger, at den Dyrkelse er forgiøves; som er ikkun befalet af Menneskene, Matth. XV, 9. De Romerske sige, at man dermed fortjener

Naade. Christus indstiftede Alterens Sacramente under Brød og Vin og siger: *edite, bibite, hoc facite.* Concil. Constantiense nævner udtryffeligt, at uagtet Christi Indstiftelse befaler dog Kirken anderledes. Apostlen siger: *oportet episcopum esse unius uxoris maritum*, 1 Tim. 3, det forbyder Conc. Trid. ved Bindsættelse, Sess. XXIV can. IX. Paulus siger: *omnis anima potestatibus sublimioribus subjecta sit*, Rom. XIII, 1. Conc. Trid. undtager *immunitatem personarum ecclesiasticarum*, Sess. XXV, can. XX. Petrus vil ikke tage imod Adoration, Act. X, 25, 26, men hans prætenderede Succesfor tager derimod endogsaa af Konger og Fyrster. Om jeg skulde saaledes opregne Stykke fra Stykke, hvor stridig den romerske Religion er imod Guds udtryffelige Ord, maatte jeg udskrive et heelt systema anti pontificium. Det var ogsaa meget let at bevise, at imellem alle de Poster, hvorom der er Controvers imellem os og de Romerske, er enhver Værdom, som vi have, ikke ny, men den samme, som staaer i Guds Ord, som er læst i Conciliis af patribus, af de bedste scholasticis lige indtil Conc. Trid. Tider. Men det er allerede saa fuldkommelig bevist af Andre, især af Gerhardo ⁷⁰⁾ i confessione catholica, at ingen Romerskfindet har kunnet eller kan refutere den Veg. Men derimod er Wildfarelse i hver Artikel Tid efter anden kommet ind i den romerske Kirke, nu i en, nu i en anden Artikel, som jeg nylig meldte om Nestorianismo, og som Jansenisterne i Frankrig saa uimodsigelig have bevist, at Pelagianismus ved Bullam Unigenitus er indført, at man ikke kan tvivle derpaa, naar man holder Augustini Skrifter og Canones Concilii Arausicani secundi imed Bullam Unigenitus.

Og saaledes bliver den Kirke jo længere jo mere vildfarende, saa den ingenlunde kan kaldes *columna* og *firmamentum veritatis*, hvilke Ord Deres Velb. foruden Marsag saavel som Andre hentyder paa den romerske Kirke, da de aldeles ikke ere sagde om den; thi Timotheus var jo ikke bestiftet til Biskop i Rom, men i Ephesus; skulde de nu forstaaes om en *particulari* og *visibili ecclesia*, saa skulde det jo være den ephesinske og ikke den romerske, som var *columna et firmamentum veritatis*; men det tilstaaer Deres Velb. ikke, at enten Polycrates Ephesus⁷¹⁾ havde Ret i sin Controvers imod Pave Victor⁷²⁾, ei heller, at Marcus Ephesus⁷³⁾ havde Ret i Concilio Florentino, naar han nægtede, at Paven var Kirkens Hoved; vil man endelig drage disse Ord fra det 16de Vers, hvor de henhøre, til det 15de og forklare dem om *ecclesia*, saa maas de forstaaes enten om *ecclesia visibili* og det bliver da den ephesinske; nam in ea oportet Timotheum conversari eller om *invisibili*, saavidt som nogle af dens Dele være i den synlige Kirke til Ephesus. Et andet Argument, som Deres Velb. meget paastaar, er det, som vor Frelser siger Matth. 18, 17: *dic ecclesiae, si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*. Dette Sprog handler nu vissefælgelig om den synlige Kirke, men ikke om den almindelige, ei heller om Paven. Thi det er de Raad, som man skal bruge, i hver man er iblandt Christne, især naar Dyrigheden ikke er christelig. Men her handles jo aldeles ikke om *articulis fidei*, men om saadan Uret, som et Mennecke kan gjere det andet, si *peccaverit in te frater tuus*, det er jo en *res facti* og ikke alene in *rebus fidei*; men at det ikke

endnu maa være blevet den romerske Kirkes almindelige
 Ærdom, kan jeg slutte deraf, at Bellarminus er endnu i
 Pruis, hos hvilken om Pavernes Bildfarelser forekomme
 efterfølgende Undskyldninger lib. IV de rom. Pontif. Cap.
 8 etc., at Paven kan feile: circa personam, ex ignoran-
 tia facto, externo, ob metum mortis, ut homo privatus,
 ut doctor particularis, exemplo, opinionem suam obiter
 exponendo, occulite propter cupiditatem præsidendi, in
 quæstione ab ecclesia nondum definita, interpretative,
 in hæresin consentiendo, errandi occasionem aliis præ-
 hendo, fidem catholicam exteriore professione condem-
 nando, cum hæreticis communicando, in orthodoxorum
 condemnationem consentiendo etc.

Paa saadan en Grundvold staaer bygget den faste
 og visse Tillid, som Deres Velb. har em at være paa
 Veien til den evige Salighed, og som han har udvalgt fremfor
 firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis atten-
 dentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, 2 Petr. 1.
 Det Ord laaner ikke sit Lys andensteds fra, hverken af
 Kirkens Myndighed eller af Lærernes Erudition, men har
 det hos sig selv, hvorved Dødens Skygge kan serdrives.

Det er underligt, at Deres Velb. til at vise Skrif-
 tens Ufuldkommenhed anfører, at der ikke staaer, at Vorn
 skulle døbes, men det staaer der jo, at omnes gentes
 skulle debes. Staaer der nu, at alle Mennesker skulle dø-
 bes, saa behøves jo intet tydeligere, at Vorn ogsaa skulle
 døbes. Det er ligesaa ubilligt at paastaae det, som em
 man vilde paastaae, at der ogsaa skulde findes, at Gaji.
 Titi eller Compronii Vorn skal debes, eller at Tvindjell
 maae nyde Alterens Sacramente.

Saa og, at der ikke staaer, at den jødiske Sabbath er affkaffet; først er det ingen Troens Artifel, men en Levnets Pligt, det 3die af de ti Budord, hvorudi Intet kan affkaffes, uden det, som er Ceremoniale. Men at det at tælle de 7 Dage fra Etabelsen er Ceremoniale, det kan Enhver forstaae, som veed, at Verden er rund, og at de, som reise omkring den Øster paa eller Vester paa, beholde ikke rens Tal i Ugens Dage, saa vor Lærdom endogsaa i den Post er ikke bygget paa Menneskenes Anseelse, men paa den levende Guds Ord, som ikke kan feile, og paa Budets egen Natur og Bemærkelse, at vi i Stedet for den syvende holde den første Dag i Ugen hellig, er ikke en Troeslærdom, men en apostolisk Skik, som vi tilstaae endnu at have samme Marsag til, som i Apostlenes Tider.

De Midler, som vi bruge til at forstaae Guds Ord, have deres Grund i Skriften selv, nemlig Textens Sammenhæng, ligelydende Steder, Troens Rigtighed, som udføges af Skriften, og en andægtig Bøn. Disse Midler kunne saavel Tilhørerne, som Lærerne, bruge og finde, hvad de behøve til Salighed. Lærde Mænd kunne udfinde flere Ting end ulærde derved, at de have Kundskab om Sprogene, men ikke anden Vei til Salighed. Vor Lærdom forfremmer vor Herre Jesu Gode fremfor den romerske. Denne tilskriver vor Forligelse med Gud deels til Christi Fortjeneste, deels til egen Forberedelse, deels til meritum congrui og condigni, deels til satisfactiones canonicas, deels til Skjærvid. Men vi give vor Herre Jesu al Gode for vor Salighed: Non est in aliquo salus, nec enim aliud nomen est sub coelo, datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Naar nogen af vore Tilhørere flittig har læst Biblen og derudi vel er grundet, saa

maa han gjerne for os læse canones og decreta Concilii Tridentini, dog raade vi ham gjerne at læse Paoli Sarpis ⁷⁴⁾ Historie dertil, for at vide, at de Romerske derudi selv have været baade Anklagere og Dommere, og med hvor stor Betænkksomhed alting er sat paa Skræer, saa at, indtil den Dag i Dag i den Controvers om auxiliis gratiæ begge Parter beraabe sig paa Concilii Samtykke. De maa om Controversierne hellere læse Bellarminum, Becanum og Gregorium de Valentia, som kjendes ved alle Stridighederne, end Bossuet, som fordølger en heel Deel deraf, med mindre De stedse har for Die, baade hvad Niemeed Bossuet har havt i at skrive, og paa hvad Fundament hans Bog er approberet af dem, som endog saa i een eller anden Ting have været af andre Tanker.

Jeg haaber nu i dette Svar ikke at have forbigaaet det Ringeste af Deres Velb.'s Brev, som kunde synes at have noget Ekin af Argument og at have godtgjort, at i den romerske Kirke er lidet Haab og slet ingen Vished om Salighed. Da nu Deres Velbyrdighed har Moses og Propheterne, har Omhu for sin Salighed og tænker paa den forestaaende Evighed, i hvilken saavelsom i dette Liv en Tvivler maa ikke tænke at ville annamme Noget af Herren, Jac. 1, finder jeg Intet videre fornovent ved Deres Velbyrdigheds Brev at erindre, end dette eneste: memor esto, unde excideris et age poenitentiam, hvortil jeg onsker Deres Velbyrdighed med hjære Broderson Guds Naade for Christi Skyld.

Belædle og velbyrdige Herr Doctors
pligtskyldigste Tjener

Marcus Welcke

S. S. Th. D. et P. P.

Kjøbenhavn d. 28 Dec. 1789.

Anmærkninger.

1) S. 4. See Scandinavisk Litteraturselskabs Skrifter 1815, 11te Aarg. p. 133-237: „Om de lærde Winsløver, især om Jacob Venignus Winsløv og hans Alpostasse.“

2) S. 5. Hans Levnet findes desuden beskrevet i: Histoire de l'Academie des Sciences, an 1760. Paris 1766, og derfra overført i Comment. de rebus in Med. gestis Vol. XIV, 583-86, i Dänisch Journal 1 B. 2tes Stück 307-334 og i Krit. Journal 1768 p. 441; cfr. Gruner: Almanach für Aerzte 1785, p. 43-44, Worms, Myerups Lex., Prof. O. Wolffs hist. Ordbog 11 B. pag. 248. og fl. St. Et Brev fra Winsløv til J. de Buchwald (1697) er indført i Riegels Chirurgiens Historie, Bilag S. XVIII (cfr. Saml. til d. danske Medicinalhist. I B. 2 S. p. 221).

3) S. 5. Den 17de April efter Myerup. Worm har den 2den April.

4) S. 5. Mag. P. J. Winsløv var f. 1636 d. 20de Marts i Winsløv i Skaane, dep. fra Roeskilde 1655, blev 1663 Conrector i Odense, 1686 Præst til Frue Kirke sammesteds, 1692 forflyttet til Præsto, † 1705. (Blochs fynske Geistl. 2 Hefte 491-501, Skand. Litteratursf. Sk. 1815, S. 139 og f.)

5) S. 6. Johannes de Buchwald er f. i Meldersf 1658 d. 7de April, var først i Barbeerlære i Kbhavn, rejste flere Gange udenlands, blev 1689 Livbarbeer hos

Kronprinds Frederik (4de), hvem han ledsagede paa den-
nes Udenlandsreise 1692, i Sciden blev han 1697 Licentia-
tus med., 1700 d. 29 Marts Dr. med. i Kbh., 1707 Livmedicus
hos Fred. 4, 1711 oberste Feltmedicus, 1717 Justitsraad
og Professor med., 1723 Statsraad, var Medlem af Vi-
denskab. Selskab, hvor han dog ikke præsterede Noget, der
er værd at tale om (Mnemofyne 4 B. 35). Allerede
1680 giftede han sig med en Slægtning Anna Margrethe
B. Han døde 24 Oct. 1738. „Han var en dygtig Ope-
rateur og god Anatom, en lærd Mediciner og Botaniker“
(Samlinger til d. danske Medicinalhist. I B. 2 S. 214-
222.) Mærkelig nok er en Yttring af den lærde Gram i
et Brev til Grev Rantzau: „Buchwald kjende Alle“ (scil. som
ubetydelig) Mnemos. 4 B. 123; men B. var dengang over 76 A.

6) S. 6. Jens Foss var født 1660 d. 2 Mai i
Lund, hvor hans Fader Dr. Biskop Matthias F. dengang
var Rector. Dep. 1680 fra Kbhavn. blev Magister og
1682 Femelectichorer ved Kbhavns Skole, reiste uden-
lands. 1703 blev han Præst i Viborg St. (Nyerup I, 174.)

7) S. 6. Oluf Worm f. 1672 d. 17 Juli i Ribe,
var en Søn af Justitsraad, Afsessor i Højeste Ret Mat-
thias Worm, der 1677 d. 6 Aug. bestiftedes til Præsident
i Ribe og var den første, som der beklædte denne Charge.
(Vircherod: hist.-biogr. Dagb. pag. 111.) Oluf W.
reiste udenlands og traadte i Forbindelse og Venstabs med
mange berømte Lærde i England og Frankrig f. Gr. Wa-
billon, hvilket flere Breve fra disse til W., som ere i Med-
delerens Cie, bevidne. D. 10 Sept. 1701 blev han ud-
nævnt til Lector Theol. i Aarhus istedetfor Jacob Ved-
berg, som blev Cognepræst i Christiania, d. 3 Marts 1703
fik han Igl. Brev paa Rang som Afsessor i Consistoriet.
(Efter Worms Bestallinger.) Var gift med Karen Knob.
Han døde 16 Marts 1743; han var Morfader til Prof.
Rector O. Worm i Horsens.

8) S. 6. Jacq. Benigne Vesfuet f. 1627 d.

27 Sept. i Dijon, 1652 Doctor sorb. og Kanonikus i Metz, 1661 Hofprædikant, 1670 Dauphins Opdrager, 1681 Biskop i Meaux, † 12 April 1704. (Bausset: Histoire de Bossuet, composée sur les manuscrits originaux, IV voll. 8. Paris 1814).

9) S. 6. Antoine Arnauld f. 6 Febr. 1612, blev 1643 Dr. sorb., var Jansenisternes ivrige Forsvarer, ved Hoffets og Jesuiternes Rænker blev han 1656 udstødt af Sorbonnen, og maatte skjule sig. 1668 traadte han igjen offentlig frem og erholdt flere Beviser paa Velvillie endogslaa af Hoffet. 1679 maatte han flygte til Nederlandene, hvor han udgav mange Stridskrifter imod de Reformeerte og Jesuiterne, † 8 Aug. 1694. (Histoire abrégée de la vie et des ouvrages de Mr. Arnauld 1695. Cöln. Bayle I, 343 og ff.

10) S. 6. Nyerup mener, at denne Munk Pere Krachmann egentlig heed Berthel Grichsen, og at han har været fra Odense, han skal være reist fra Danmark 1663, † 1704. Hvis Nyerup har Ret, da var han en Slægtning af Winsløv.

11) S. 7. See Holbergs udvalgte Skrifter 21 B. 272-273.

11(b) S. 7. (Lin. 14, ovenfra, hvor dog Tallet er glemt.) Niels Steno f. i Kbhavn 1ste Jan. 1638, en Søn af Chr. d. 4des Guldsmed, Student c. 1655, reiste udenlands til Holland, Tydskland, Frankrig og Italien, og fik et stort Navn i Europa ved sine anatomiske Opdagelser, gif 3 Nov. 1669 i Florenz over til den cath. Religion, modtog kort efter en Kaldelse som Anatom ved Kbhavns Universtet. I Maret 1670 ankom han igjen til Italien, forandrede Studium, blev Præst i Florenz, siden indtil sin Død 25 Nov. 1687 Biskop i Nedersachsen. (Th. Bibl. 20 B. 219-276.)

12) S. 7. Niels W. Winsløv f. 1670 d. 2 Dec., tog 1694 theol. Examen, studerede siden Medicin, reiste 1701

til Holland, 1702 til Paris. Efter sin Hjemkomst blev han Dr. med. 1709, han døde i Pestens Tid 1711. (Oversetning af Litteraturler. 2 B. 667-68, Saml. t. danske Medicinalhist. I, 3 S. S. 318.)

¹³⁾ S. 8. Jacob Winsløv var en Søn af Christian W. Præst til Vaarse og Velbringe i Sjælland, han laae i Narene 1738-42 som Alumnus paa Vorchs Collegium, blev siden Degn i Allsted i Sjælland.

¹⁴⁾ S. 9. Marcus Woldike var født 25 Nov. 1699, Søn af Præsten Peder W. i Sommersted i Haderslev Amt, blev Student 1716, reiste udenlands i Narene 1717-20, efter sin Hjemkomst var han 1722-28 Amanuensis ved d. st. Kgl. Bibl. (Lærde Tidender 1750 p. 320.) 1728 Præst i Varde, 1731-50 Prof. Th. i Kbh., blev 17 Dec. 1734 Meddirecteur i Missionscollegiet (Mnemofyne 4 B. 111), hørte til det Kgl. danske Videnskaberne's Selskabs første Stamme (see Selskabet's Historie af Molbech p. 12), † 1750. Han var overordentlig lærd i mange Sprog og Videnskaber, selv i Medicinen, han var en stor Orientalist og meget bevandret i Rabbinernes Skrifter. (cfr. Suhms samlede Skrifter. 10 Deel p. 24, Tidsskrift for Kirke og Th. 4 B. 179-182, Mnemofyne 4 B. pag. 7, 15, 21, 29 og m. St.). I Kbh. Vid. Selsk. Skrifter II S. 1 og fg. beskrev han Lausens Oversættelse af de 5 Mose Bøger; han skal have havt isinde at udgive den heel (Lærde Tidende 1750 S. 388).

¹⁵⁾ S. 11. Vos suets Beskræbber gif, som bekendt, ud paa at føre Protestanterne tilbage til den catholske Kirkes Skjød, og i dette Niemeed forfattede han flere Skrifter, saaledes til Forsvar for de Læresætninger i den catholske Kirke, som Protestanterne forkaste: Exposition de la doctrine de l'eglise catholique sur les matières de controverse. Paris 1671, og for at godtgjøre den store Usikkerhed og Vaklen, der efter hans Mening var i den protest. Kirkes Læresætninger, skrev han: Histoire

des variations des eglises protestantes, 2 voll. Paris 1688. 4to. (cfr. Vausset.)

¹⁶⁾ S. 11. I Udarbejdelsen (1669-72) af det i Terten nævnte Værk af Arnauld, i hvilket de Reformerte især bleve angrebne, havde dennes Ven Nicole en betydelig Andeel.

¹⁷⁾ S. 11. Basnage (Jacob B. de Beauval) f. i Rouen 1651, blev 1676 Præst i Rouen; efter Tilbagekaldelsen af det nantiske Edict maatte han flygte til Holland, hvor han 1691 blev Præst i Rotterdam, senere i Haag, hvor han døde 1723. Han var en udmærket Theolog og forsvarede skarpsindigt Reformationen imod Cath. (især imod Bossuets Angreb.

¹⁸⁾ S. 11. Her er udeladt et Stykke af W.'s Brev, da det indeholder en ordret Afskrift af et Sted i Bossuets Skrift: defense des variations contre la reponse de Mr. Basnage.

¹⁹⁾ S. 12. Dette ret mærkelige Brev fra Abbed de Combrès er Meddelelsen i Besiddelse af.

²⁰⁾ S. 12. Masius (Sector Gotfred) var f. 1653, 13de April i Mecklenborg, hvor hans Fader var Præst, studerede 2 Aar i Giesen, drog derpaa til Kbhavn, hvor han opholdt sig i sin Morbroder Hofprædikant Bræmers Huus. Reiste atter udenlands, blev 1682 Prof. Th. designatus og samme Aar Legationspræst hos Geheimeraad Meiercrone Gesandt i Paris, 1686 Hofprædikant og Prof. Th. ord., 1687 Dr. theol., døde 1709. (Zwergius sjællandske Cleresse 701-2). Han var en meget lærd Theolog, interesserede sig meget for Bibliotheker; ved ham fik Fred. Rostgaard tidlig Interesse for Bogvæsenet. (Verlauff: Hist. Gft. om Kongens Bibliothek 2den Udgave 85, 88, 99, 124.) Som en Curiositet kan anføres om ham, at han var: „af Geistlige den allerførste, som saaes her til Lands med en Abbé-Paryk.“ „Hans Medbrodre (siger Pontoppidan) sukkede først ved at see ham“, — men han

fit snart Efterfølger. (Hist. Tidsskrift 6te B. 2 H. p. 521 Anm. 36.)

21) S. 13. Laugevin Dr. sorb. i Paris, var født i Charenton, frev 1701 imod Masius, han døde 20 Juli 1707. (Zöcher 2, 2262.)

22) S. 16. Cordemoy (Louis Geraud) f. 1651 den 7 Dec., Son af den bekendte Historieksriver Gerhard C., hvis Histoire de France han fortsatte, han udgav desuden en Deel theologiske Skrifter meest af polemisk Indhold. Han var Abbed i et Cistercienserkloster i Fenieres og Dr. sorb., † 1722 7 Febr. (Zöcher 1, 2091.)

23) S. 16. Peder Christian Winsløv, en Sen af Christian W. Præst til Baarse og Veldringe i Sjælland, var Medailleur. Han havde lært hos den norske Medailleur Michel August Røg i Paris, forlod ligesom Farbroderen den lutheriske Lære og blev Catholik. I Marene 1741-44 var han atter i Paris, da han havde erholdt en kgl. Understøttelse af 300 Rdlr. aarlig til videre at uddanne sig i sin Kunst. Han blev nu kgl. Medailleur, arbejdede for Videnskabernes Selskab, for hvilket han paatog sig Graveringen og Prægningen af en Deel hist. Mindpenge (Jettons), men hans Arbejder vandt ikke Selskabets Bifald. (Molbeck: Videnskab. Selskabs Historie 19-22.) Han var gift med en Jomfru Sivers og var Fader til den berømte danske Læge, den i Maret 1811 afd. Prof. og Etatsraad Fred. Chr. Winsløv. Denimod 1760 forlod W. Kone og Fædreland, tog sin Son med sig, men lod ham blive i Stockholm, han gif selv senere til Rusland, hvor han døde. (Nyerup.)

24) S. 18. Hans Winsløv Broder til Jacob W. W. studerede Medicin, reiste et Par Gange udenlands, blev Høspitalsforstander i Slagelse, g. m. den lærde Mag. Bruunsmanns Datter, † 1740. Ud gav et Par Skrifter, som staae hos Nyerup 2, 667. (sfr. Suhms Samlinger 1 B. 2 Hefte pag. 12.)

25) S. 18. Anna Magdalene, Søster til Jacob N. W. var gift med en Apotheker Holm i Fredericia, hun døde 1752.

26) S. 19. Christian Sehested til Ravnholt i Fyen, en lærd og gudfrygtig Mand, Geheimeraad, Stiftsbefalingsmand i Fyen, Ridder af Elefanten, blev brugt som Gesandt i Frankrig og Everrige, 1728 var han som befuldmægtiget Minister tilstede ved Congressen i Soissons. Han var gift med Charlotte Amalie Gersdorf († 1756), en Dame af beundringsværdig Forstand, som 1734 fik Ordenen de l'union parfaite (Hofmann: Estert. om danske Adelsmænd 3, 79). Han døde 1740. Foruden Ravnholt, som Sehesteds Svigerfader Frederik Gersdorf havde eiet før ham, eiede han ogsaa Rislevgaard i Fyen (Danske Atlas 3 T. 450, 474, 581).

27) S. 18. Ludvig W. laae i Aaret 1703 paa Worchs Collegium, blev 1707 Sognepræst til Waale i Aggershuus Stift, † 1710. (Nyerup 2, 667.)

28) S. 20. Wandal (Hans), Son af Biskop Hans Wandal, var født 1656, 14 Jan., dep. 1671, reiste udenlands 1675-78, 1680 Rector ved Sorø Skole, 1682 Mag., 1683 Prof. lingv. Orient., s. N. Prof. Th. i Kbhavn, 1687 den 3 Juli Dr. theol. (Vircherod hist.-biogr. Dagb. 242.) † 1710 den 10 Marts. Han var en stor Fjende af den spænerske Theologie (Nyt theol. Bibl. 5 B. 150).

29) S. 20. Mafius see Num. 20.

30) S. 20. Rømer (Ole) f. 1644, 25 Sept., dep. 1662, opholdt sig længe i Frankrig, 1676 Prof. mathes. designatus, 1681 hjemkaldt for at tiltræde Professoratet, reiste 1687 atter udenlands, 1688 Cancellieraad, 1693 Justitsraad, 1705 Politimester i Kbh., 1706 Statsraad, † 1710, 19 Sept; g. 1 Oct. 1681 med Anna Maria Bartholin. Statsraad Rasmus Bartholins eneste Datter. (Vircherods Dagb. pag. 211.) 2den Gang med Conferentsraad Caspar Bartholins Datter. (Werm 2, 276-77.)

²¹⁾ S. 20. Moth (Matthias) var en Son af Christ. d. Stes Løeløge Dr. med. Poul Moth (f. 1601, † 1670) og Ida Buren († 26 Sept. [5 Oct.] 1684. Vircherod S. 231, hvor siges, at hun havde Rang med Geheimeraads Fruer), Broder altsaa til Sophie Amalia Moth, siden (1677) Grevinde af Samsø. Hans Fødselsaar vides ei med Bestemthed, det maa have været efter 1642 (Ny danske Magazin 5 B. S. 245), han skal være født i Odense. Uden Tvivl indtraadte han tidlig paa Embedsbanen og steg hurtigt ved sin formaaende Søsters Indflydelse. Han reiste tidlig udenlands, var 1670 i Paris. 1676 blev han Assessor i Cancellie-Collegiet, 1679 d. 20 Marts adlet (Aldelsler. 2 B. 1 S. S. 25). 1680 Cancellieraad, 1684-99 var han Oversecretair i det danske Cancellie, hvor hans Indflydelse skal have været størst i Aarene 1688-93, om hans Opførsel imod Dronning Charlotte Amalia taler Kiegels i Chr. Stes Hist. 618-20; mange Data til hans Embedsvirksomhed findes i Vircherods hist.-biogr. Dagbøger. Han steg efterhaanden til Ridder (1693) og Geheimeraad; men strax efter Chr. Stes Død (25 Aug. 1699) fik han sin Afsted (Vaden V, 234). Han døde 19 Marts 1719 (sef. Ny d. Magazin 5 B. 246-47). Han giftede sig 23 Jan. (2 Febr.) 1676 med Kirstine Aagaard, som døde d. 6 (16) Febr. 1698 (Vircherod S. 171 og 346.) Han var en Mand af lærde Kundskaber, havde stor Interesse for Danmarks Historie, Oldsager og Sprog, besad et, om ei betydeligt, saa dog udvalgt Bibliothek (Werlauff: Kgl. Bibl. 2 Udg. 123). Torfesen, Th. Bartholin og Arn. Magnussen nævne ham som deres Belynder og Belgjører, den sidste havde ham især meget at takke for og reiste udenlands tildeels paa Moths Bekostning (Nordisk Tidsskrift for Oldt. 3 B. 1 S. S. 67 og ff., Vircherod S. 296). Om hans store Fortjenester af et for Sproghistorien ufærdigt Værk, hans i Manuscript efterladte danske Ord- og Sprog-lexikon, der paa den

Tid udgjorde over 60 Foliobind, men, som bekendt, albrig blev udgivet, see Molbech: Hist. Udsigt over de danske Ordboogs-Arbejder osv., Ny danske Magaz. 5 B. 241-88.

³²⁾ S. 20. Bircherod (Jens) var født i Odense 1658, 15 Jan., hans Fader var den nedenfor anførte Prof. Jacob B., dep. fra Odense Gymnasium 1674, examinerebes den 8 (18) Juli, tog theol. Attestats med Character laudab. d. 13 (23) Sept. 1676, tiltraadte sin Udenlandsreise 1678 (ikke 1677, som siges i Worms Lexicon), var hjemme igjen i Sommeren 1679 (Worm siger 1682, hvilket ei kan være rigtigt) (Bircherod hist.-biogr. Dagb. S. 194), blev i Marts 1682 Vice-Præpositus communitatis, 1683 virkelig Præp., d. 17 (27) Juli 1683 notarius in examine theol., examinerede første Gang d. 11 (21) Dec. 1683 in ex. philos., den 25 Nov. (5 Dec.) 1684 Prof. ord. facult. philos. (Prof. lingv. hebr.), d. 13 (23) Dec. 1687 Adjunctus facult. theol., d. 29 Aug. (8 Sept.) 1692 Prof. ord. theol., d. 28 Oct. (7 Nov.) 1693 Biskop over Aalborg Stift, i hvilket Embede han havde saa mange Ubehagligheder i Anledning af den forargelige Thistedske Besættelses-Sag, hvori B. ved Høiesteret domtes til en Mulkt af 1000 Rdlr. (Efter Bircherods Dagbøger), † 22 Nov. 1708 (Worm 1, 115). Giftede sig 4de Nov. 1690 med Søster Bartholin, en Datter af Mag. Albert Bartholin, Rector i Frederiksborg († 17 Mai 1663). Hun døde i Odense 1717, 58 Aar gl. (Bircherods hist.-biogr. Dagbøger [1658-1708] ere i Aarene 1838-46. udg. af Molbech.)

³³⁾ S. 20. Bircherod (Jacob), f. 30 Sept. 1624, dep. 1642 fra Herlufshelm, reiste udenlands 1648-49, blev 1649 Magister, reiste atter udenlands 1651-55 som Hofmester for Jens Juul. Efter sin Hjemkomst blev han Prof. Philos. og Mathesaos ved Gymnasiet i Odense (ikke ved Universitetet, som Nherup har), 1663 Prof. Th. et lingvæ hebr. sammesteds, disputerede d. 2 (12) Juni 1675 for

Doctorgraden tilligemed 9 andre, som bleve creerede til Dr. th. d. 10 (20) Juni. † 13 Juni 1688. Gift med Gille Riisbrich, Datter af Borgemeester Riisbrich i Odense (Blochs fvnste Geistfligh. 1 B. 299, Worm 1, 114, Jens Bircherods Dagboger.) See Werlauff: Kgl. Bibl. 2den Udg. 279-80 om hans Fortegnelse paa Bøgerne i Karen Brahes Bibl. i Odense.

³⁴) S. 21. Efter Winslovs egne Ytringer reiste han i Følge med Buchwald lige til Holland, altsaa kan det ei være rigtigt, naar det i Samlinger til d. danske Medicinalhistorie 1 B. 2 S. p. 217 siges om B.: „i Holland traf han sammen med sin Ven J. B. Winslov.“

³⁵) S. 21. S. Anm. 6.

³⁶) S. 21. Henning Meiercrone, Ridder, Geheimeraad, Stiftsbefalingsmand i Aalborg Stift (Danste Atlas V Tom. 190), heed egentlig Meier, men blev tilligemed Hustru Christine Schröder adlet d. 9 Nov. 1674 (Aldelslex. 2 B. 1 Hefte p. 17). Han var i 27 Aar dansk Gesandt ved det franske Hof (Gebhardi V, 275). I Meiercrones Graværelse som Minister i Paris fungerede først Dr. Niels Jespersen († 1696) som Vice-Stiftamtmand (Bircherods Dagb. p. 287), senere Justitsr., Landsdommer Christopher Bartholin (Bircherod 327). I Anledning af Meiercrones Ytring til Ludvig 14, at de danske Tropper ei vilde marschere videre, før de bleve betalte, gav Ludvig Ordre til sine Tropper om at levere Slag, som tabtes ved Ramillies (23 Mai 1706). Da Ludvig erfarede, at de danske Tropper havde deeltaget i Slaget og bidraget saameget til hans Armees Nederlag, blev han saa forbittret paa Meiercrone, at han sendte denne, hvem han hidtil havde agtet meget høit, et Pas og Ordre til at forsoie sig ud af Riget inden tvende Dage. (Riege's i Fred. 4 Historie 1 Deel 466-67 har 8 Dage.) I Nachen fik M. en Escorte af Oberst v. Stöcken, hvormed han d. 1ste Oct. forlod denne By, men $\frac{1}{2}$ Mil fra Nachen blev

Escorten og Gesandten's Vogn anfalden af Partigængerer
 Mackenay (Geh. kalder ham Maquinez), skjøndt Pæserne
 vare i Orden. Af Escorten, som bestod af 35 Mand,
 faldt 9. Den fgl. Secretair Numsen, som var i Vognen,
 blev skadt, hvorpaa man horte Skriget: *l'envoyé est mort*,
 og Skydningen ophørte nu strax; Mackenay førte selv
 Gesandten tilbage til Aachen tilligemed Escorten, her løs-
 lod han begge Dele, uden at have berøvet dem det Ringeste
 af Penge eller Penges Værd (Zahn: de danske Auxiliairtropper
 2det Hefte p. 135 og Bilag 5). Fred. IV beklagede sig
 forgjæves over denne Voldsdaad hos det franske Hof (Geh-
 hardi). Ved Meiercrone fik Danmark endelig 1707 de
 brahilske Haandskrifter, som F. Rostgaard 1697 opda-
 gede paa Observatoriet i Paris, tilbage efter 36 Aars
 Fraværelse (Dänisches Bibliothek 8 Stück pag. 684-85,
 Verlauff: Hist. Esterr. om Kongens Bibliothek 2den Udg.
 57-58). Meiercrone skal have faaet Vennergård tæt ved
 Ringkjøbing til Foræring af Kongen (Danske Atlas V,
 863). Fred. IV hndede ham meget og var often bleven
 beværtet af ham under sit Ophold i Paris 1693 som Kron-
 prinds (Busseus: Fred. IV hist. Dag-Register pag. 25).
 Meiercrone og hans Frue bleve begravne i Nicolai Kirke
 i Kbhavn (Danske Magazin 3 B. 148 og 165). Fami-
 lien uddøde med Stammefaderens Søner, som alle døde
 ugifte (Adelsler. 2 B. 1 S. 17).

²⁷⁾ S. 21. Prof. Mafius havde 1682-86 været
 Legationspræst. S. Num. 20.

²⁸⁾ S. 22. S. Num. 7. Worm havde i Holland
 besøgt Leiden 1696, i England: London, Oxford, Cam-
 bridge, i Frankrig: Paris, Orleans, Tours, Angers, Char-
 tres o. fl. St. (Efter Breve til Worm i Meddelelens Sie.)

²⁹⁾ S. 24. Conf. August. Art. VII siger, som be-
 kjendt: *ecclesia est congregatio sanctorum, in qua evan-
 gelium recte docetur et recte administrantur sacramenta.*

40) E. 34. Bornemann (Ole), Søn af Biskoppen over Sjællands Stift Dr. th. Henrik Bornemann, var født i Kbhavn 1673, 2 Dec., blev 1695 beskiftet til Vice-Rector ved Sorø Skole, hvilket Embede han nedlagde 1697 og foretog sig en Udenlandsrejse. Blev senere Landsdommer i Sjælland og Cancellieraad. † 1717. (Worms Ver. I, 140.)

41) E. 34. Christian Winslov Præst til Baarse og Veldringe i Sjælland.

42) E. 45. Bellarminus (Robert), født 1512 i Monte-Pulciano, var Pave Marcellus den Andens Søster søn. I sit 18 Aar traadte han ind i Jesuiterordenen, til hvis meest udmærkede Medlemmer han maa regnes, 27 Aar gl. blev han sendt til Löwen som Prof. Th., og fem saadan begyndte han her den Kamp imod „Hæretikerne“, der blev hans Livs Opgave. I Nederl. var han i 7 Aar, vendte derpaa tilbage til Italien, hvor han efterhaanden opsvang sig til Cardinal 1599 og 1602 til Erkebisp af Capua; dette Embede forlod han dog allerede 1605, for ganske at opoffre sig til Pavens Tjeneste. Han døde i Rom d. 17 Sept. 1621 i Jesuiterordenens Kloster. Blandt hans mange Værker maa her nævnes: *disputationes de controversiis chr. fidei adversus hujus temporis haereticos*, 3 voll. Rom 1581. Det gjælder i den cath. Kirke for det bedste Forsvar for dens Læresætninger og er vistnok ogsaa det lærdeste, dog mangler det paa sine Steder Grundighed og Ærlighed (Bante I, 312 og ff.). Bellarmin var iøvrigt en heist beskeden og gavnud Mand, hans Liv omtales af Cath. næsten som apostolisk (sef. Bante; Die romischen Päpste I, 507). I sit Værk: *de Conciliorum auctoritate* paaستااer B., at Gud selv har indsat Paven til Kirkens Overhoved, og om hans verdslige Magt siger han i sit Skrift: *de Romano pontifice V. VI: „potest mutare regna et uni auferre alque alteri conferre, si id necessarium sit ad animarum salutem“* (Bante 2, 180-1).

43) E. 51. Kjøbenhavns Universitets theologiske Prof. paa den Tid vare: Hans Steenbuch (Prof. 1709-1740), en høist ubetydelig Mand, der 1731 mærkeligt nok var ene theol. Prof., saa at det Aar de theol. Candidater alene bleve examinerede af ham (Sjællandste Tegnelser Nr. LXVII); nu forogedes Antallet af de theol. Prof. hurtigt; thi samme Aar fik Universitetets Patron Iver Rosenkrantz ved et heldigt Valg iblandt de danske Geistlige den lærde Orientalist, den for omtalte, Woldike ansat til Prof. Theol. (1731-50); medens Chr. 6 næsten paa samme Tid indkaldte Jeremias Fred. Reus; fra Würtemberg (1732-49), der tillige blev Hofpræst, han døde som Cantler i Tübingen 1777. Endvidere var det Aar Prof. Th.: Johan August Seydlitz (1738-1751), tillige Hofprædikant, alene bekendt som Homilet; som Prof. extr. maa endnu hertil regnes: Erik Pontoppidan (1738-1747), om hvem see: J. Möllers Tidsskrift for Kirke og og Theol. 4 B. 58-274. (Nyt theol. Bibliothek 5 B. 151-53, Minnesøne 4 B. 97-101, For Litter. og Kritik 3 B. 3 S. 221-68.)

44) E. 54. Ambrosius Catharinus, f. 1487 i Siena, heed eg. Lancelotus Politi, hvilket Navn han ombyttede med det førstnævnte, da han traadte ind i Dominicanerordenen; i en Alder af 16 Aar blev han Dr. juris, senere Prof. Han saae sig efter nogle Aars Forløb nødsaget til at forlade Italien og gaae til Frankrig, da han blev mistænkt for Branglære, og endog blev angivet for Inquisitionen; senere blev han Biskep i Mineri i Neapel, 1552 Erkebiskop af Conza, † i Neapel 8 Nov. 1553. Han efterlod sig en stor Mængde Skrifter, hvoriblandt maae mærkes libri V adversus Lutherum. (Nocher 1, 1771-73.)

45) E. 56. Becanus (Martinus), en Jesuit fra Diltvarenbec, en lille By i Brabant, efter hvilken han har erhverdt sit Tilnavn, var Skriftsæder hos Keiser Ferd.

2, han foredrog Philosophie og Theologie i Mannz, Würzburg og Wien, † 24 Jan. 1624. Hans af Goldike omtalte Skrift heed: *manuale controversiarum.* (Zocher 3, 237.)

46) E. 59. Canus (Melchior) var fra Flecken Taracon i det Toletanske, blev Dominicanermunk; han lagde sig især efter Philosophie, Historie, Theologie og Sprog, foredrog Theologie i Salamanca, senere blev han Biskop over de canariske Der, tilsidst Provincial i Castilien; han døde 1560 i Toledo. Han udgav en Mængde Skrifter. (Zocher 1, 1633.)

47) E. 61. Pius IV (heed egentlig Johan Angelo Medici) Pave 1559-66 (Ranke Die r. Pápste I, 318-354.)

48) E. 61. Baronius (Cæsar), f. 1538, Filicero Meris berømteste Discipel, foredrog i 30 Aar Kirkehistorie i denne sin Lærers Oratorium, Skriftefader hos Pave Clemens 8, 1596 Cardinal, senere Bibliothekar ved det Vaticanske Bibliothek, † 30 Juni 1607. Hans berømte Skrift: *Annales ecclesiastici a Christo nato ad 1198* (Rom 1588-1607, 12 voll.) er stillet imed de Magdeburgske Centurier, et skarpsindigt og lærd Værk, hvori der dog er mange Feil; mange Ting har N. med Forsæt fordulgt, meget er urigtigt fremstillet formedelst hans Mangel paa grundig Kundskab i Græsk. Mlandt senere Forfattere, som have forbedret hans Værk, maa især Pagi omtales. (Ranke Die rom. Pápste I, 508.)

49) E. 62. Gregor I d. Store, Pave 590-604, skrev blandt Ander: *epistolæ de obedientia erga imperatorem* og *ep. de nomine universalis Papæ in ecclesia catholica non usurpando.* Disse Breve laades overfattede paa Fraunff af Beileau.

50) E. 63. Catholicus eller Jacobich er Navnet paa Nestorianernes (eller: chaldæiske Grifines) overste Hæfker, som lever i Elfsch. De b.see Kurdislands Luand,

Mesopotamien, Lilleasien og Forindien, hvor de kalde sig Thomas Kristne.

⁵¹⁾ S. 63. Clemens XII (Corfini) Pave 1730-40.

⁵²⁾ S. 63. Nicolaus I, Pave 858-867.

⁵³⁾ S. 63. Gregorius VII (Hildebrand), 1073-85.

⁵⁴⁾ S. 64. Innocentius I, 401-417.

⁵⁵⁾ S. 64. Innocentius VIII (Cibo) Pave 1484-92.

⁵⁶⁾ S. 64. Gelasius I, 492-96, erklære dem for Kirkevere, som kun vilde nyde Nadveren sub una specie (cfr. Spittler: Geschichte des Kelchs im Abendm.)

⁵⁷⁾ S. 64. Zephyrinus (romersk Biskop 197-217) havde en Del Stridigheder med Theodorianerne, Montanisterne og Praxas, satte Tertullian i Bånd. Da Keiser Severus 202 forfulgte de Kristne, undgik han Forfølgelsen ved at skjule sig; men da Severus's Svigerfader Plautianus, som især havde tilskyndet til Forfølgelsen, var død, tiltraadte han igjen sit Embede (Eusebius: eccl. hist. lib. V, Cap. 28, Neander: Allg. Geschichte der chr. Rel. und Kirche I, 3 Abth. 997-999).

⁵⁸⁾ S. 64. Liberius, Biskop i Rom 352-66, befjendte sig til Semiarianismen, underskrev den sirmiske Troesbekjendelse. Vellarmin siger i sit Skrift: de Rom. pontif. IV, 9: „Liberium etsi non expresse, tamen interpretative in haeresin consensisse.“ (cfr. Theodoret: Hist. eccles. lib. II, cap. 16.)

⁵⁹⁾ S. 64. Vigilius, romersk Biskop 539-55, befjendt for sin Vakt i Striden de tribus capitulis. Varrenius, som ellers har taget Vigilius's Forhold i denne Sag i Forsvar, siger dog om ham: „schismaticus, alienæ sedis emtor et inuasor, lupus gregem invadens, fur et latro, pseudoepiscopus, antichristus contra Christum.“

⁶⁰⁾ S. 64. Honorius I, rom. Biskop 625-638, blev paa den 6te œkumeniske Kirkes. i Konstantinopel 680 fordømt som monothel et i sit Kjættet og Dødsens Red-

stab; „projici et sancta dei ecclesia catholica simulque anathematizari præcipimus, quia — *impia* dogmata confirmavit“ siges der i Sess. 13, 18. (Labb. VII p. 978, 1058.)

⁶¹⁾ S. 64. Leo II, Biskop i Rom 682-83.

⁶²⁾ S. 64. Johan XXII (Jacobus Dösa eller de Gusa), Pave 1316-34. Den i Terten omtalte Mening fremsatte han første Gang i en Prædiken paa alle Helgens Dag 1331; han skal paa sit Yderste have gjentaldt den, idet han erklærede, at Helgene før Opstandelsen see Gud Ansigt til Ansigt (Villani lib. 10, Baluzius in vitis Pontif. Avenion. Tom. I S. 175, 177, 182 og fl. St.)

⁶³⁾ S. 64. Johan XXIII (Balthasar Cossa), Pave 1410, affat 1415, † 1419; i Concil. Constant. Sess. 10 opregnes alle denne Paves (70) Synder, han bestrafdes blandt andet for Kjetterie, Simonie osv., 20 horte til de groveste Laster. (Semler: Sel. cap. III sec. XV, S. 36.)

⁶⁴⁾ S. 64. Stephan VI, Pave 896-97.

⁶⁵⁾ S. 64. Formosus, Pave 891-896. Stephan den 6te led, efter Bonifacius den 6tes korte Pontificat (896), Formosus's Legeme opgrave og bringe ind i et Concilium, man satte Liget paa Pavestolen iført alle pavelige Prydelser, og en Advocat beskikkedes til at tale F.'s Sag. Stephan 6 tiltalte nu Liget, som om det var levende; Bestyldningen dreiede sig især om, at F., som havde været Biskop i Porto, havde af Uergjerrighed opkastet sig til Pave. Han blev naturligtvis dømt, man afførte Liget de hellige Klæder, huggede tre Fingre og siden Hovedet af Legemet, der blev kastet i Tiberen. Gudeel Historiefriivere berette Sagen saaledes og tillægge Stephan 6 denne Daad; men Kuitprand i Hist. I Cap. 8 fortæller det om en Modpave Sergius, som her er tilskrevet Stephan, han siger om Antedningen til Hader imod Formosus: „dum in eo esset, ut *Sergius* Apostolorum vicarius ordinari debuisset, ea, quae *Formosi* partibus favebat pars, cum non mediocri tumultu et injuria Ser-

gium ab altari expulit et Formosum Papam constituit. Dette tilgav den romerske Geistlighed aldrig Formosus. Luitprand lader Sergius, „impius, doctrinarumque sanct. inscius“ tiltale siget saaledes: Quum Portuensis esses Episcopus, cur ambitionis spiritu Romanam sedem usurpasti. Dog maa nok Stephan 6 tillægges Daaden. (Lunden: Geschichte des teutschen Volkes 6 B. 580 og 582, Mansi Tom. XVIII p. 99 og ff., 221 og ff.) Andre paa-
staae, at baade St. 6 og Sergius 3 have mishandlet F. 3 Liig.

⁶⁶⁾ S. 64. Johan IX (898-900) sammenkaldte 898 et Concilium, som gav Formosus Dpreisning igjen.

⁶⁷⁾ S. 64. Sergius III, rom. Biskop 904-911.

⁶⁸⁾ S. 65. Julius II, Pave 1503-1513 (cfr. Ranke Die rom. Päpste I, 53 og ff.)

⁶⁹⁾ S. 68. Gregorius de Valentia, f. 1551 i Medina del Campo, traadte 1565 ind i Jesuiterordenen, blev kun 20 Aar gl. kaldet til Rom, hvor han foredrog Philosophie, senere sendt til Tydskland, hvor han i over 20 Aar paa forskjellige Steder holdt philos. Forelæsnin- og havde mange Kampe med Protestanterne. Under Pave Clemens VIII (1592-1605) blev han atter kaldet til Rom, hvor just paa den Tid den berømte Strid imellem Jesuiter og Dominicaner de auxiliis gratiae (cfr. Ranke 2, 274-99) skulde afgjøres. Den 9 Oct. 1596 vare alle Procesakterne sendte til Rom, fra begge Sider indfandt sig de lærdeste Theologer for at udfægte Kampen under Pavens Dine. Angaaende Greg. de Valentias Forhold ved denne Leilighed ere Meninger meget deelte, hans Modstandere beskyldte ham for at have forfalsket et Sted af Augustinus, hvilket hans Forsvarere benægte. Han døde før Striden var afgjort 30 Sept. 1602. Blandt hans Skrifter maa især nævnes en Samling Stridskrifter: de rebus fidei suo tempore controversis. Lyon 1591. (cfr. Lecher 4 B. 1402-3.)

⁷⁰⁾ S. 69. Gerhard (Johan), en berømt iulhaft

Theolog, f. 1582 i Queblinburg, studerede i Begyndelsen Medicin i Wittenberg, gik 1603 til Jena, hvor han ombyttede Medicinen med Theologien, blev Magister og optraadte allerede 1605 som theol. Docent. 1606 blev han Superintendent i Heldburg og Dr. theol. i Jena, snart efter Prof. Th. ved Gymnasiet i Coburg, hvor han 1615 blev General-Superintendent. Hans Lyft stod imidlertid stadig til Cathedret, og derfor modtog han og 1616 med Glæde en Kaldelse til Jena som theol. Professor. Han var overordentlig agtet af sin Samtid, deeltog i en stor Mængde Colloquier og blev brugt til forskjellige Gesandtsskaber i religiøse Anliggender, hans Bestræbelser gik især ud paa at eftervise Epøer til Protestantismen i den gamle Kirke, for at beseire den catholske Kirke med dens egne Vidnesbyrd. Han døde 17 Aug. 1637 og efterlod sig en stor Mængde Skrifter, hvoriblandt især maa mærkes hans i Terten omtalte confessio catholica. Man fandt efter hans Død næsten 30 voll. i Manuscript. (Næher 2 B. 948-50.)

⁷¹⁾ S. 70. Polycrates Ephesus, Biskop i Ephesus, levede henimod Slutningen af det andet Aarh., han er bekendt af sin Strid (190) med

⁷²⁾ S. 70. Victor (romersk Biskop 185-202) om Paaskfesten, som P. i en Forsamling af asiatiske Biskopper fik bestemt til den 14de April, hvad enten det var en Sondag eller ikke; Victor derimod holdt fast paa Søndagen og vilde ei erkjende Afiaterne for Medlemmer af et fælleds Kirkesamfund. (Guseb. lib. V Cap. 22, 24, 28. Neander: Allg. Geschichte der ch. Rel. u. Kirche I, 340, II, 521, III, 997, cfr. Neander: Kirchenhist. Archiv 1823, Et. 2.)

⁷³⁾ S. 70. Marcus Ephesus eller Eugenius, Erkebiskop i Ephesus i 15 sec., var tilstede paa Conciliet i Ferrara (hvorhen ogsaa Keiser Johannes 2 Palaeologus, som havde affendt ham, selv begav sig) og senere i Florenz, hvorhen, som betjendt, Kirkeforsamlingen

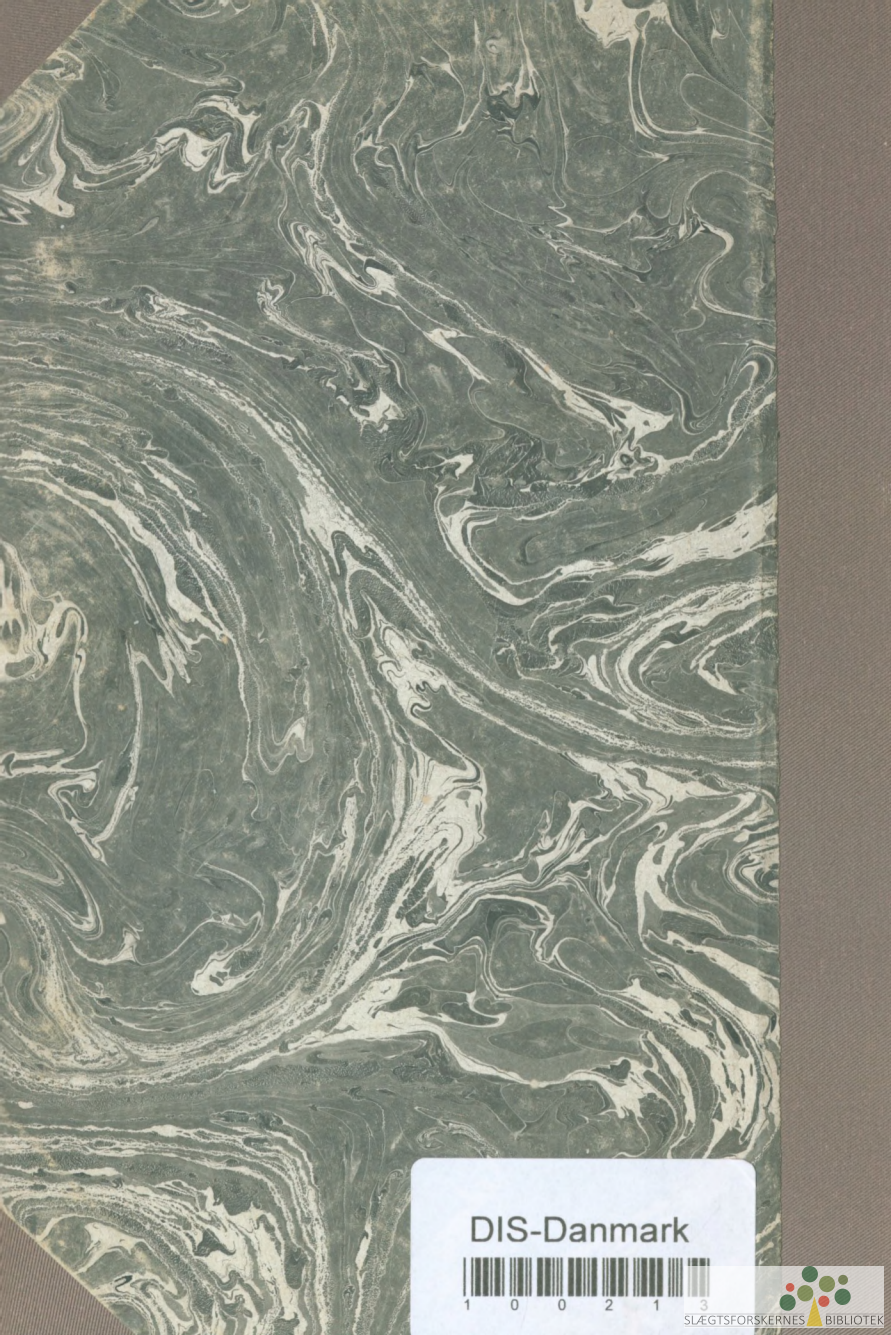
blev henlagt. Den her tilveiebragte Forening (1439) mellem Latinerne og Grækerne, som Keiseren arbejdede saa meget paa, var aldeles imod Marcus G.'s Ønske, endnu paa sit Yderste talte han imod Foreningen, † 1447. Han skrev iblandt Andet: epist. encyclicæ duæ de concilio Florentino.

74) S. 73. Paolo Sarpi (fødd. Fra Paolo, ogsaa Paulus Venetus eller Paulus Servita), f. 14 Aug. 1552 i Venedig, hvor hans Fader Frantz var Kjøbmand. Sin første Dannelse erholdt han i sin Morbroder Ambrosio Morelli's berømte Skole, tidlig lagde han sig med Iver efter mathematiske, kemiske og physiske Studier, elskede Gensomhed og traadte 14 Aar gammel ind i et Serviterkloster. Kun 18 Aar gl. blev han af Hertug Wilhelm Gonzaga af Mantua udnævnt til Lærer i Th. og i den kanoniske Ret i Mantua; hans Læremæde foranledigede ham til et grundigt Studium af Kirkeret og Historie, efter saa Mars Forløb gif han tilbage til sit Kloster i Venedig og anvendte nu især sin Tid paa Naturvidenskaberne, man tilskriver ham endog forskjellige Opdagelser heri (Fischer: Geschichte der Physik I, 167). 1578 blev han Dr. theol., 1585 blev han kaldet til Rom som General-Prokurator. Pave Paul 5, som søgte at epretholde den hellige Stols Rettigheder, kom i mange Stridigheder især i Italien, hvor Venedig gjorde ham kraftigt Modstand (Ranke 2, 317-44), Senatet udnævnte Paolo S. til dets Statscensurator, og djarve Skrifter udgaves i Mængde af P., der helligede Pavens verdslige Herredomme et uforsømligt Had og i mange Henseender nærmede sig de protestantiske Anskuelser (Ranke 2, 330). Under Striden med Paven blev han den 5te Oct. 1607 en Aften anfaldet af 5 Vanditer, der gaved ham 15 Dolkestik, han blev som død liggende paa Pladsen, men blev dog helbredet og skrev Historien om Venedigs Strid med Paven, han døde 14 Jan. 1623. Han var en Mand

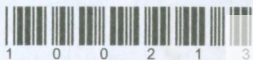
af stor Lærdom, af en besfeden og godmodig Charaficer, fri for Lidenskabelighed, naar man undtager hans Afsky for Paven's verdøelige Magt.

Iblandt hans Værker er hans „Storia del concilio Tridentino“, paa hvilket han skal have arbeidet næsten hele sit Liv igjennem, det berømteste. Omendfjondt P. S. aldrig har navngivet sig som sammes Forfatter, er der dog ingen Tvivl om, at han har skrevet det, af hans Breve seer man, at han beskæftigede sig med et saadant Arbeide, i Venedig findes en Afskrift med Correcturer af hans Haand. (Cfr. Ranke: die r. Pääpste 3 B. Anhang 31-44, hvor dette Værk er blevet underkastet en grundig Kritik.)

DIS-Danmark

1 0 0 2 1 3

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK